

MASTEROPPGAVE

Subjektivitetens fødsel

Utarbeidet av:
Anne Saue

Fag:
Masterstudium i spesialpedagogikk

Avdeling:
Avdeling for lærerutdanning, 2012

Subjektivitetens fødsel

En pedagogisk filosofisk studie av subjektivitet

i lys av Julia Kristevas tekster

Søren Kierkegaard

“The greatest hazard of all, losing one’s self, can occur very quietly in the world, as if it were nothing at all. No other loss can occur so quietly; any other loss - an arm, a leg, five dollars, a wife, etc. - is sure to be noticed.”

“The Sickness Unto Death” 1848

D. H. Lawrence

“What would it mean, this I?”

Forord

Først og fremst vil jeg takke min veileder professor Torill Strand for innsiktsfulle og uvurderlige tilbakemeldinger underveis i prosessen. Hjertelig takk for din omsorgsfulle støtte gjennom hele prosessen.

Jeg vil også takke min datter Alma og min mann Arild for deres utholdenhet og nærvær i denne altopplukende prosessen. Nå er jeg endelig ferdig.

Takk også til Olav for korrekturlesing og refleksjoner underveis.

Anne Saue

Spydeberg, november 2012

Innholdsfortegnelse

Forord.....	4
1. Innledning.....	7
Bakgrunn for avhandlingen.....	7
Avhandlingens tema.....	10
Avhandlingens problemstilling.....	10
Avhandlingens form.....	11
Språk, begrep og definisjoner.....	12
Avhandlingens begrensninger.....	13
2. Kunnskapsstatus.....	14
Innledning.....	14
Melanie Klein.....	15
Donald W. Winnicott.....	16
George H. Mead.....	16
Carl R. Rogers.....	17
Daniel N. Stern.....	18
Psykoanalysen.....	18
Sigmund Freud.....	19
Freud og subjektivitet.....	22
Jacques Lacan.....	22
Lacan og subjektivitet.....	26
Hvorfor Kristeva, hva kan hun bidra med?.....	27
3. Metode og materiale.....	29
Metode.....	29
Hvordan tekstene leses og hva formålet er med denne lesingen.....	30
Hvilke tekster av Kristeva ligger til grunn for avhandlingen.....	31
Primærttekster.....	32
Sekundærttekster.....	33
Andre tekster.....	33
4. Julia Kristeva og subjektivitetens fødsel.....	34
Bakgrunn.....	34
Kristevas røtter.....	35
Kristevas forfatterskap, tekst og forskning.....	36

Semanalysen.....	38
Subjektets språk - Det talende subjektet.....	40
Det symbolske og det semiotiske	44
Det semiotiske element	46
Det symbolske element	50
”Abjection”	51
5. Subjektivitet i prosess.....	54
Vekselvirkningen mellom det semiotiske og det symbolske.....	54
Subjekt i prosess.....	55
Kroppen og psyken.....	57
6. Oppsummerende refleksjon.....	59
En innovativ tenker?.....	62
Referanser.....	65

1. Innledning

Bakgrunn for avhandlingen

Grunnene til at jeg har valgt å skrive om subjektivitet er mange. Er det rom for subjektet i verden vår? Dette spørsmålet jeg har stilt og reflektert rundt i mange år og i flere forskjellige varianter. Både via utdanning og arbeid, men også ut fra personlige opplevelser og erfaringer. I løpet av disse årene startet jeg på min førskolelærerutdanning, med påfølgende studier, min prosess ble således både faglig og personlig. Gjennom utdanningen kom barns utvikling i fokus, og påfølgende kunnskap og refleksjoner rundt ulike teorier på hvordan barnet vokser inn i verden fulgte meg på veien.

Begrepet ”selvfølelse” var kanskje det som startet prosessen i sin tid. I mitt arbeid hos Interessegruppa for Kvinner med Spiseforstyrrelser (IKS), møtte jeg begrepet i stort monn. Jeg møtte jenter og kvinner som hadde spiseforstyrrelser, jenter og kvinner som i stor grad hadde en opplevelse av å mangle selvfølelse, mangle seg selv. Kanskje en følelse av ikke å ”være” seg selv? Mange av disse kvinnene fulgte jeg over flere år, år hvor de i tillegg til å bruke IKS sine tilbud, gikk i behandling for å bli friske av spiseforstyrrelsene.

Sakte men sikkert endret disse kvinnene seg, en endring som skjedde på mange områder. Det jeg interesserte meg mest for i denne sammenhengen, var hvordan de etter hvert tok plass med hele seg selv, med sine meninger, ønsker og hele liv, både som subjekt og objekt. Kvinnene beskrev ikke lenger hvordan de hadde en opplevelse av manglende selvfølelse, tvert i mot så var de mer trygge på seg selv og trygge i sin (i videre mening enn selvfølelse) subjektivitet. Som sitatet fra Kierkegaard over¹ setter fokus på, det finnes ikke noen større fare enn å miste seg selv, og dette tapet foregår i det stille.

Mine møter og dialoger med kvinnene i IKS vekke min interesse for både subjektets selvfølelse og dannelse, og det at subjektet kan ”miste” seg selv og kroppen sin. Eller sagt på en annen måte, at personen har en følelse av ikke å ha et selv i utgangspunktet. Hvis man har mistet følelsen av å være et subjekt, hva er man da? Jeg kjente selv på den følelsen i mange år,

---

¹ Her hentet fra internettensiden: <http://www.goodreads.com/work/quotes/50772>, sitat i engelsk utgave. Den danske opprinnelige teksten lyder som følger: ”Den største Fare, den at tabe sig selv, kan i Verden gaae saa stille af som var det Ingenting. Intet Tab kan gaae saa stille af; et hvert andet Tab, en Arm, et Been, 5 Rbd, en Hustru o.s.v., bemærkes dog”. Fra boken ”Sykdommer til Døden” (1849) lest på: http://adl.dk/adl_pub/pg/cv/ShowPgImg.xsql?nnoc=adl_pub&p_udg_id=318&p_sidenr=190

og i likhet med kvinnene jeg møtte i IKS, gikk jeg gjennom en lang prosess for å ”få meg selv tilbake”. Ut fra dette kan en kanskje stille spørsmål om hvordan det er mulig for en person å ha denne følelsen, en følelse som i så måte må være annerledes enn følelsen av å være et helt subjekt, av å være seg selv. Og videre, hvis det er mulig for en person å få seg selv ”tilbake” i voksen alder, er da denne prosessen annerledes enn om den skjedde i et mer naturlig hendelsesforløp fra barnet blir født?

Møter og dialoger med utdanningsinstitusjoner og kvinner med spiseforstyrrelser gjorde meg bevisst på ”subjektet” på en annen måte enn jeg var tidligere. Og i dette ligger motivasjonen for denne avhandlingen. Refleksjoner rundt spørsmål som; Hvordan blir jeg meg? Hvem er jeg? Hva er identitet? Hvilken betydning har mine erfaringer for min identitet? Hvordan påvirker alt utenfor meg, meg? osv ligger som et bakteppe i skriveprosessen.

Mitt mål med denne oppgaven er å undersøke hva Julia Kristeva sier om begrep som subjekt, subjektivitet og subjektivitetens fødsel. Nå var ikke Julie Kristeva i mine tanker den dagen jeg startet på masterutdanningen. Ei heller var filosofisk pedagogikk et kjent begrep for meg. Underveis i dette masterstudiet ble jeg klar over muligheten over å skrive en filosofisk masteroppgave, selv innefor området spesialpedagogikk. Uten å vite rekkevidden av hva en filosofisk oppgave er, vakte selve filosofibegrepet min interesse. I de første møtene med min veileder ble det litt klarere for meg hva pedagogisk filosofi innebærer og vi fant fram til aktuelle kvinnelige poststrukturalistiske filosofer som kunne være aktuelle for min oppgave. Julie Kristeva ble valgt fordi jeg opplevde at hennes tekster kunne utdype og gi en bredere forståelse av dannelsen av subjektivitet.

Begrepene ”subjekt”, ”identitet”, ”selvfølelse”, ”selvet”, ”jeg” og ”meg” kan alle sies å bety noe av det samme. Noen av begrepene kan regnes som mer hverdagslige former for subjektivitet. Definisjonen og bruken av dem vil i avhandlingen være forankret i følgende: ”Jeg”, er den som snakker, tenker og erfarer, og samtidig er jeg den som alltid er, mer eller mindre, bevisst på meg selv og min personlige eksistens. Mine erfaringer av og om meg selv, min opplevelse av meg og mine erfaringer (iberegnet alle typer sanseinntrykk), hvem jeg er som person er en del av meg. Som jeg skal komme tilbake til senere, snakker Kristeva i denne forbindelse om ”the talking subject”. ”Jeget” er også bevisst på at jeg er meg og at jeg er hele min kropp. Mine erfaringer og opplevelser skjer i kroppen min. Innenfor denne sammenheng betyr begrepene alt som har med meg å gjøre (subjekt), til motsetning fra det andre, eller

helheten av de andre, altså alt utenfor meg selv (objekt). Men jeg er på samme tid subjektet meg og objektet meg, kroppen min.

I store deler av den vestlige tenkningen har filosofien satt et sterkt skille mellom kropp og sjel, eller kropp og psyken. Det at vi samtidig er et subjekt og et objekt i verden kalles en ofte ”Cartesian dualism”. René Descartes (1596-1659), fransk filosof og matematiker en av opphavsmennene til ”kropp-psyken” skillet, selv om det eksisterer røtter tilbake til antikken og Aristoteles. Descartes ontologi (læren om tingenes eksistens, vesen og egenskaper), tilsa et skarpt skille mellom den materielle (kroppen) utstrakte substansen og den åndelige (psyken) tenkende substansen. Det menneskelige subjektet er, i følge Descartes, det tenkende subjektet, ”a mind rather than a body” (Robbins, 2005, s. 5). Descartes representerte for øvrig også filosofiens første refleksjon over seg selv og sin egen virksomhet, med utsagnet "Jeg tenker, altså er jeg" (Cogito ergo sum) (UiO, 2007).

I Norge har allmennlege og forsker Anna Luise Kirkengen og psykiater og forsker Finn Skårderud satt fokus på skille mellom kropp og psyke. I et intervju sier Kirkengen følgende om skille mellom kropp og sinn:

Vårt helsevesen bygger på et teoretisk skille mellom de mentale, de såkalt psykiske aspekter ved mennesket og de kroppslige aspekter, de såkalt somatiske. (...) Dette skillet bør snarest oppheves fordi vi vet bedre. Denne delingen har blant annet ført til en språkløshet omkring mange menneskelige tilstander, som for eksempel følgene av krenkelser av ulike slag. Resultatet er at ikke så få leger mangler både kunnskap og redskap for å navngi disse tilstandene. De kan ikke begrepsfestes fordi medisinenes begreper forutsetter at erfaring og kropp er atskilt. Det er på tide å bygge en ny medisinsk teori som ikke lenger skiller mellom psyke og soma. Så lenge helsevesenet kun byr på to typer stoler, en for somatisk sykdom og en for psykiatrisk sykdom, faller de krenkede, bokstavelig talt, mellom stolene (Kirkengen, 2008).

”Barndomsforgiftning etterlater dype spor”, sa hun på konferansen "Sårbar oppvekst" som ble holdt i Tromsø 26. september 2012. ”Erfaring og kropp, den levde kroppen, henger sammen”. Skårderud kommenterer også dette skille mellom kropp og sinn, men her rettet inn mot mennesker som har spiseforstyrrelser. I boken ”Sterk Svak. En håndbok om spiseforstyrrelser” (2000) skriver han:

(...) Det finnes flere kropper. Den som har en spiseforstyrrelse er ikke så opptatt av den levende kroppen, den som kjennes i bevegelsen, i rytmen, i erotikken og avslapningen. Dette er den subjektive kroppen. Spiseforstyrrelser er først og fremst

opptatt av den instrumentelle kroppen. (...) Dette er den objektgjorte kroppen som tilhører blikket (Skårderud, 2000 s. 25).

Dette kjenner jeg godt igjen fra mine møter med kvinnene nevnt over og i mitt eget liv. Mang en gang har jeg hørt kvinnene formulere ønsket om bare ”å leve fra halsen og opp”. Ikke bare er det et ønske, men fortrengninger, av kroppens pulserende liv, som sultes bort, kastes opp eller spises bort.

Jeg har her valgt å trekke inn tankene om skille mellom kropp og sjel av to grunner. For det første ligger det sterkt inne i motivasjon for min oppgave. Mennesker med spiseforstyrrelser² har ofte, om ikke i de aller fleste tilfeller, vanskelig for å sette ord på følelser. ”Den som har en spiseforstyrrelse har ofte ”dårlig kontakt med seg selv”. Hun vet lite om hvem hun er” (Skårderud, 2000 s. 24). Subjektiviteten ser stadig ut til å være fraværende, både i kroppen og psyken. For det andre vil jeg i avhandlingen vise at en av Kristevas viktigste bidrag til moderne teori er, som Kelly Oliver beskriver det i boken ”The Portable Kristeva” (2002): ”(...) her attempt to bring the speaking body back into the discourses and human sciences” (Oliver, 2002 s. xvi). Kristeva taler for et helhetlig, talende subjekt, en helhetlig subjektivitet, uten skille mellom kropp og sinn.

Avhandlingens tema

Temaet for denne avhandlingen er som nevnt over begrepet selvfølelse, men jeg ønsker i dette arbeidet å utvide begrepet, gi det en mer helhetlig forståelse, og bruker således subjektivitet som hovedbegrep. Målet er å se nærmere på subjektets tilblivelse, i lys av Kristevas teorier. Jeg vil se nærmere på begreper som subjektivitet, identitet og subjektet, og utforske hvordan Kristeva ser på og beskriver disse. Mitt teoretiske bakteppe vil bli beskrevet i neste kapittel.

Avhandlingens problemstilling

I og med at jeg søker å forstå Kristevas teorier og hennes beskrivelse av subjektivitet, er det vanskelig å se for seg en problemstilling formulert som et spørsmål. Ei heller som en påstand. Jeg ønsker en problemstilling som gir rom for refleksjoner og læring. Jeg søker altså en bredere forståelse omkring temaet. Min forforståelse har vært med meg gjennom hele prosessen, og denne har forandret seg og vært i bevegelse, siden de første tankene ble tenkt. I

---

² Dette gjelder ikke bare de som har en spiseforstyrrelse. Andre psykiske lidelser kan også medføre denne problematikken. Jeg nevner her spiseforstyrrelser pga mine erfaringer og arbeid med disse.

så måte kan en kanskje proklamere at prosessen, refleksjonen og bevegelsene underveis har vært det primære målet, og at posisjonen i det nåværende øyeblikket viser litt av veien videre.

Avhandlingens problemstilling, om ikke tittel, lyder som følger:

Subjektivitetens fødsel

En pedagogisk filosofisk studie av subjektivitet i lys av Julia Kristevas tekster

Avhandlingens form

Mitt utgangspunkt for avhandlingen er mine møter med kvinner med spiseforstyrrelser, møter som gjorde meg oppmerksom på begrepet selvfølelse, eller manglende selvfølelse. Gjennom flere års interaksjoner og dialoger, var jeg vitne til jenter og kvinners gradvise utvikling, styrking og bevissthet rundt sin identitet og selvfølelse. I lys av dette må det også påpekes at mitt teoretiske utgangspunkt, metode og diskusjon er preget av min forforståelse. I studiet av Kristevas tekster følger jeg en hermeneutisk innfallsvinkel hvor tekstlesing, fortolkning og forståelse står i fokus. Les mer om dette i kapittel 3.

Kapittel 1 er oppgavens innledning. Her har jeg presentert bakgrunn for avhandlingen, formål og problemstilling, og gir en oversikt over dens oppbygning. **I kapittel 2** redegjør jeg for det teoretiske bakteppet for oppgaven. Avsnittet starter med en kort oversikt over psykoanalysens forskjellige utvikling i Frankrike, England og USA. Deretter redegjør jeg litt for Sigmund Freud og psykoanalysen, samt Jacques Lacan. Både Freud og spesielt Lacan, påvirket og inspirerte Kristeva. Lacan er kanskje mindre kjent i pedagogiske kretser i Norge, derfor har jeg i avhandlingen satt noe fokus på han og hans arbeid. Kapittelet avsluttes med en redegjørelse for hvorfor jeg velger å sette lys på Julia Kristeva. **I kapittel 3** redegjør jeg for metoden for oppgaven, og hvilket materiale og tekster jeg har lest. **Kapittel 4** omhandler Kristevas syn på subjektivitet og er i så måte det første av avhandlingens to hovedkapittel. Kapittelet starter med en beskrivelse av Julia Kristevas og hennes bakgrunn, hennes teoretiske røtter og forfatterskap, tekst og forskning. Deretter gjør jeg rede for det Kristeva kaller ”semanalysen”, hennes teoretiske bakteppe som ligger til grunn for hennes teori om det talende subjektet og subjektivitet. Videre beskriver jeg Kristevas tanker om det talende subjektet og redegjør for det semiotiske og det symbolske språket. Kapittelet avsluttes med en beskrivelse av Kristevas begrep ”abjection”. **I kapittel 5**, avhandlingens andre hovedkapittel, starter jeg med å begi meg inn i den vekselvirkende prosessen mellom det semiotiske og det symbolske. Deretter tar jeg for meg ”subjekt i prosess”, før jeg avslutter kapittelet med en

redegjørelse for hvordan Kristeva ser på skillet mellom kropp og psyken. **Kapittel 6** er henholdsvis oppgavens diskusjon og avslutning.

Språk, begrep og definisjoner

Kristeva er opprinnelig fra Bulgaria. Hun flyttet til Frankrike i 1965 og alle hennes publikasjoner er skrevet på fransk. De fleste av tekstene hennes er oversatt til engelsk, noen også til de nordiske språkene. Det franske språket er ukjent for meg, så jeg har primært valgt å lese Kristevas tekster på engelsk. Der hvor det har vært mulig å lese på norsk eller svensk, har jeg lest disse, men har likevel valgt å forholde meg til den engelske teksten i hovedsak. I disse tilfellene har de nordiske versjonene blitt brukt til klargjøring av språk og begreper, som oversettelsesredskap.

Etter å ha lest Kristeva ser jeg at språk i seg selv har vært et relativt stort område for mitt arbeid. Det franske språket, og likeså det engelske, ser ut til å være mye rikere og mer frodig språk enn det norske. Kristeva bruker også til tider ulike begreper på samme ting, både i de forskjellige bøkene, men også i en og samme bok. I boken "Revolution in Poetic Language" (Kristeva, 1984) bruker hun begrepene "the signifying process" og "the signifying practice". I forordet til boken "Desire in Language" (Kristeva, 1980) bruker hun begrepet "the signifying phenomena". Leon S. Roudiez, oversetteren av "La Révolution Du Langage Poétique" til engelsk, benevner også dette i forordet til boken. Han viser til begrepet "the subject" ("le sujet", the speaking/thinking agent), subjektet som alltid er i en prosess, som Kristeva bruker forskjellige terminologier på: "(...) *ego*, *ego*, *Moi*, *moi* and "moi" (Kristeva, 1984, s. ix). I tillegg skriver han at det ikke er nevnt noen systematiske distinksjoner mellom disse variantene. De forskjellige oversettere av Kristevas tekster påpeker også dette i sine forord. Kristeva selv har også bidratt i oversettelsesarbeidet, slik at det på størst mulig måte blir som Kristeva selv skrev det og ikke blir noen misforståelser (Kristeva, 1984 s. x-xi).

Gjennom hele avhandlingen har jeg kommet over ord, begreper og formuleringer som krever nøye oversettelse. I tillegg har noen av begrepene flere betydninger. For å få en helhetlig forståelse av disse begrepene ulike dimensjoner, har jeg, så langt det lar seg gjøre, søkt å forstå disse. Ved behov er dette beskrevet og forklart i avhandlingens hovedtekst.

Eivind Engebretsen og Per Koren Solvang skriver i boken "Annerledeshet. Sårbarhetens språk og politikk" (Kristeva og Engebretsen, 2010) om hvordan Kristeva representerer en vitenskapelig tradisjon der tenkningen, ikke tanken, står i sentrum. Mens begrepet "teori" beskriver en form for lukket helhet, blir prosessen viktig for Kristeva:

This is that, as I see it from my own experience, our research cannot be reduced to the production of “theory”; it is more than this, and it is something else besides. I would say that it is a process of “thinking through” or “working through” (...). It is thinking as “disclosure” (...) opposing it to thought-as-calculation. It involves a replenishing of thought in fiction, and for this reason in the sensitive body, which evokes Spinoza’s “third kind of knowledge”, but also the sort of rationality which belongs to “free association” and “transference” as they are manifested in the psychoanalytic experience (Kristeva, 2004, s. 33).

“For Kristeva er humaniora en grunnleggende spørren, en uro, som vekker til live minner og språk bak faststivede verdier og identiteter. Slik blir disse vitenskapenes viktigste oppgave ikke å skape teorier, men teoretiske forståelsesutkast (...)” (Kristeva og Engebretsen, 2010, s. 16). Når jeg i denne avhandlingen bruker begrepet ”teori” ligger denne forståelsen bak begrepet. Teoretisk forståelsesutkast, ”metaforer som uroer eller løser opp normer og ”tatt-for-gitt-heter”, som har avleiret seg i språket vårt (Kristeva og Engebretsen, 2010, s. 16-17).

Avhandlingens begrensninger

Over har jeg gjort rede for oppgavens form og innhold og for målet med avhandlingen. Jeg søker å forstå Kristevas tanker rundt subjektivitetens fødsel. Med et så klart mål, vil noen nærliggende temaer falle innenfor målet, andre vil kanskje falle utenfor. I avhandlingen har jeg tatt valg underveis, og i disse valgene ligger oppgavens begrensninger. I en slik prosess må forfatteren hele tiden velge hvor mye, om noe, av forhistorien og teorien en ønsker å inkludere i sin egen tekst, enten det er som bakgrunn for eller som del av et resonnement. Jeg vil ikke gi en redegjørelse for alle begrepene, eller bruken av disse, til for eksempel Kristeva, Lacan eller Freud, ei heller hvordan de endret begrepene betydning underveis. Jeg velger å plukke frem bare det jeg selv ser som relevant og nyttig i forhold til mitt tema, og i forhold til det jeg bruker av Kristevas teori.

Jeg vil i avhandlingen ikke ha fokus på Kristevas psykoanalytiske metode i seg selv. Ei heller hennes litteratur, tekst og bildeanalyser Som et resultat av dette vil derfor noen begreper og områder ligge utenfor avhandlingens mål. Begreper det her er snakk om er f. eks Kristevas omtale og analyser av forskjellige diagnostiske tilstander, hennes pasienter og pasienthistorier, samt hennes analyser av disse.

2. Kunnskapsstatus

Innledning

Det finnes flere teoretiske retninger som sier noe om subjektivitet, identitet, selvfølelse og barnets utvikling. I lys av at dette er en masteroppgave, vil det være lite hensiktsmessig å gå inn på alle disse. Mitt utvalg av bakgrunnskunnskap er farget av hvilke briller jeg ser med, mine erfaringer, interesser og utdanning så langt. Ved å ta et slikt utvalg, erkjennes at andre utvalg velges bort. Jeg vil i dette kapittelet gi en kortfattet presentasjon av noen teorier og personer som presenterer forståelsesmåter om selvet og barnets utvikling.

Man regner 1890-tallet som det tidspunktet da psykologien oppstod som vitenskap. Oversatt fra gresk betyr psykologi studiet av sjelslivet. Psykoanalysen starter med Sigmund Freud sine publikasjoner på begynnelsen av 1900-tallet, og han regnes som den psykodynamiske teoriens og psykoanalysens far. Disse betegnelsene refererer til både en personlighetsteori, en modell for studier av menneskesinnet og en behandlingsmetode for psykiske lidelser.

Psykoanalysen er en av flere psykodynamiske tilnærminger innenfor psykologien. Freud vektlegger betydningen av underbevisstheten og erfaringer i barndommen for utviklingen av individets psykiske liv. Hans tanker og teorier har fortsatt påvirkningskraft, selv om de er blitt kritisert og videreutviklet. Selv jobbet Freud med sine teorier over flere tiår, og omskrev og reviderte dem helt til slutten av sitt liv. Jeg vil komme tilbake til deler av Freud sine teorier litt senere i dette kapittelet.

På 1920-tallet ble det en økende interesse for denne nye retningen innenfor psykisk helse. Selv om de fleste psykoanalytikere vil tilkjenne sine freudianske røtter er det klart at psykoanalysen har utviklet seg forskjellig ut fra påvirkning fra kultur og sterke personligheter. Det oppstod et skille mellom den britiske, den amerikanske og den franske tankegangen. I Frankrike har det vært et sterkt bånd mellom psykologi og filosofi. Ulikt den angloamerikanske retningen har den franske psykoanalysen også beholdt et mer poetisk eller estetisk element (Homer, 2005). Dette, i tillegg til en sakte tilegnelse av Freud og hans teorier, samt Lacans betydningsfulle rolle (mer om Lacan kan leses senere i kapittelet), førte til den utvikling dette feltet fikk i Frankrike. I England derimot, skilte psykologien og filosofien lag, de fokuserte mer på empiri og kliniske beviser, samt påvirkningen fra Melanie Klein. I England utviklet det seg en kontroversiell debatt i løpet av og etter den andre verdenskrigen, med Melanie Klein på den ene siden og Anna Freud på den andre. Klein var mer radikal og

”brutal” i sin behandling av barn, og brukte språket på en direkte måte, mens Anna Freud hadde en mer forsiktig tilnærning, en ”sensitive attunement”, med mer fokus på følelser og fortrenning (Birksted-Breen, Flanders, og Gibeault, 2010).

Til å begynne med tok psykologer og psykiatere i Nord-Amerika og de britiske øyer i mot Freud og hans tanker. I Frankrike derimot ble Freud forkastet både innefor vitenskapsfagene, legestanden, religionen og politikken, og det oppstod nærmest en ”anti-psykoanalytisk” kultur som varte til overgangen 1950 - 1960-tallet.

Etter andre verdenskrig utviklet den amerikanske psykoanalysen seg i retning av det som kalles egopsykologi. Denne retningen legger mer tyngde på egoets rolle (både i teori og praksis) for kontroll av impulser og mestring, og legger så mer vekt på hvordan øke forsvarsmekanismer i bevisstheten i stede for å fokusere på underbevissthetsens motivasjoner for handlinger. Den freudianske påvirkningen av psykologifeltet stod til å begynne med sterk i England og America, for så å bli erstattet av andre sterke teoretikere og personligheter. I Frankrike skjedde den motsatte utviklingen, hvorpå Freud og hans teorier fikk mer gjennomslagskraft via Lacans arbeid og seminarer fra 1950-tallet. Som et resultat av Lacans diskusjon om subjektets dannelse, er de franske psykoanalytikerne opptatt av prosessen til subjektivitet (”subjectivation”, the construction of the individual subject) og fremmedgjøring (”alienation”), som også kan spores tilbake til franske filosofer før Lacan. De britiske psykoanalytikerne derimot, synes å være mer opptatt av temaer som ”splitting of the ego”, “notions of self-esteem”, “masculine or feminine identity” or of “false self” , but they do not tend to discuss how the sense of an “I” comes about. Inasmuch as there is a concern about the development of a sense of self – or as Winnicott puts it, a “psychosomatic unity”, a feeling of continuity in time” – the focus is on an integrated rather than divided self” (Birksted-Breen et al., 2010, s. 15).

Melanie Klein

Melanie Klein (1882–1960) var født i Ungarn og flyttet til London i 1926. Hun var den første som brukte psykoanalyse på barn. Klein bygget videre på Freud sine teorier og la stor vekt på barnets første relasjon til sine omsorgsgivere. Videre forklarte hun de tidlige mentale prosessene som utvikler barnets følelsesmessige verden, og bidro til forståelsen av f.eks nevroser og autisme. Hun videreutviklet og utvidet Freud sin forståelse av underbevisstheten, og mente i motsetning til Freud at superego startet å utvikles ved begynnelsen av livet. Her ser vi Kleins påvirkning av Kristeva, noe jeg kommer tilbake senere i avhandlingen. Gjennom

analyser av barns lek ble hun oppmerksom på den symbolske viktigheten av barns lek. Som nevnt over var Klein mer radikal og ”brutal” i sin behandling av barn, og brukte det symbolske språket på en direkte måte. Ved å observere barns lek satte hun spedbarnets utforskede hjerne i fokus og utviklet en teori om barnets utvikling. Kleins artikler og avhandlinger er publisert i fire hovedbøker utgitt i årene 1921-1961. I tillegg var hun medforfatter til flere andre utgivelser (Birksted-Breen et al., 2010, The Melanie Klein Trust 2012). Kristeva selv har skrevet en bok om Klein, i triologien om kvinnelige genier.

Donald W. Winnicott

Donald W. Winnicott (1896–1971) var barnelege og psykoanalytiker i London. Han regnes som objekt relasjon teoretiker (utvikling av relasjoner til foreldre og andre mennesker) og tilhørte den såkalte uavhengige gruppen mellom Melanie Klein og Anna Freud. Winnicott var særlig opptatt av barns utvikling og deres tilknytningsforhold til andre, og vektlegga lekens betydning i kulturen, så vel som i terapi. Han satt også fokus på forholdet mellom moren og spedbarnet som en gjensidig utviklende prosess. For Winnicott er det som barnet ser i morens ansikt, seg selv, barnet blir kjent med seg selv via moren, gjennom relasjonen til henne. Winnicott fulgte Klein på flere områder, som fokuset på lek og spedbarnets voldsomme emosjonelle liv, men han la mer vekt på morens påvirkning på barnet enn henne, på den interpersonelle konteksten som barnet kommer inn i livet gjennom. Winnicott var opptatt av barnets ervervelse av lek, en kapasitet som skjer før og gjennom språktilegnelsen og skjer ut fra relasjonen til moren. Winnicott la også vekt på viktigheten av følelser, som Anna Freud. Han er kanskje mest kjent for begrepet ”overgangsobjekt” og begrepene ”true self” og ”false self”. Overgangsobjekt er ting barn knytter seg til (bamse, sutteklut eller lignende), som de i en overgangsperiode ikke kan skilles fra. Objektene fungerer som konkrete symboler for foreldrenes trygghet og varme, inntil barnet har mental kapasitet til å vite at foreldrene også eksisterer når de er ute av syne (Birksted-Breen et al., 2010, Caldwell, Joyce, og Caldwell 2011, Skre, 2012). Winnicott gav ut flere bøker og fikk publisert mange vitenskaplige artikler.

George H. Mead

George H. Mead (1863–1931) amerikansk filosof, sosiolog og psykolog, er kjent for sin speilingsteori. Hans teori går ut på at barnet speiler seg selv i menneskene rundt seg. Det er dette som danner basis for barnets ”objektive” selvoppfatning. Vi speiler oss i andres reaksjoner på oss, og lærer etter hvert hvordan andre vurderer oss. Mead ser selvet som sosial struktur, hvor vi utvikler vår personlighet, individualitet, identitet gjennom kommunikasjon,

språklig symbolutveksling i samhandlingsprosesser med andre mennesker. Derav betegnelsen “symbolsk interaksjonisme”. Utviklingen av selvet foregår, i følge Mead, ved at barnet gradvis gjennom konstant interaksjon med andre, blir i stand til å skille mellom seg selv og omgivelsene. Språklige ferdigheter utvikles litt etter litt gjennom den sosiale interaksjonen og barnet blir i stand til å gjøre seg til gjenstand for sin egen interne eller eksterne tale og refleksjon. Selvrefleksjonen forutsetter evnen til objektivisering, og med denne objektiveringen utvikles også opplevelsen av et selv, det objektive selvbildet. Individet selv foretar ikke en direkte selvvurdering i handlingsøyeblikket. En konsekvens av symbolsk interaksjonisme er at barnets selvbylde blir betinget av hvilke signaler det mottar og “importerer” fra andre. Disse påvirker igjen vår personlighet, og reflekteres tilbake på den andre. Artiklene Mead skrev ble samlet og publisert etter hans død. (Mead, 1967; Vaage, 1998).

Carl R. Rogers

Som nevnt over utviklet den amerikanske psykoanalysen seg i retning av det som kalles egopsykologi. Carl Rogers (1902–1987) var forsker og psykolog, og var en av frontfigurene innenfor *humanistisk* psykologi. Han utgav flere bøker, men det var hans bok ”On Becoming a Person” fra 1961 som brakte han til en uventet anerkjennelse. Det neste tiåret ble Rogers regnet som ”the Psychologist of America”. Der hvor Freud blant annet la vekt på de menneskelige driftene, det ubevisste og det bevisste, mente Rogers at mennesker trengte relasjoner, relasjoner til medmennesker som aksepterte dem. Og der hvor Freud, Lacan og kanskje også Kristeva, mer eller mindre, la vekt på sine tolkninger av pasientens fortellinger, mente Rogers at mennesket selv har iboende ressurser, og vil selv bruke den gode relasjonen til andre til å vokse og utvikle seg som menneske. Med vekst mener Rogers her bevegelse i retning av selvfølelse, fleksibilitet og respekt for seg selv og andre. I følge Rogers har vi et selv som står i sentrum for vår erfaringsverden og vi har et grunnleggende motiv for å opprettholde og styrke vår selvoppfatning. Atferden vår kan betraktes som målrettede forsøk på å oppnå dette. Det er fra Rogers det moderne fokuset på selvfølelse har sine røtter. Som terapeut la han stor vekt på å være kongruent, ha empati og en ubetinget positiv respekt for pasienten, og han mente den største feilen en terapeut kunne gjøre var å være autoritær. I boken ”On Becoming a Person” plasserer han sine ideer innenfor historiske og sosiale kontekster, og hentyder til moderne sosialpsykologi, kommunikasjonsteorier og systemteori. Han henviser ofte til Søren Kierkegaard, og var i stadig offentlig dialog med personer som Gregory Bateson og Rollo May. Andre kjente personer innenfor denne retningen er Eric Fromm og Heins Kohut (Rogers, 1980; Rogers, 1995; Helgesen, 2009).

Daniel N. Stern

Daniel N. Stern (1934–), er spedbarnsforsker og professor i psykologi er kanskje mest kjent for sin bok ”The Interpersonal World of the Infant. A View From Psychoanalysis And Developmental Psychology” fra 1985. Stern og hans kollegaer observerte spedbarn, for å undersøke barnas psykiske liv, eller det han kaller det subjektivt opplevde barnet. Selv om Stern bygger på ulike teorier og modeller i sitt arbeid, sier han selv at han ligger nærmest Klein og Margaret Mahler. Dette fordi, de som han, er opptatt av spedbarnets erfaring av seg selv og andre. Men, sier han, forskjellen er at han er opptatt av barnets utvikling av det han kaller ”sense of self, og ikke av utviklingen av ego eller id. Og skriver Stern videre, de er også opptatt av barnets erfaring rundt selvet og de andre (self-and-other), men de gjør det ut fra ego sin utvikling. Stern selv er opptatt av barnets sense of self-and-other. Stern har lagd det han kaller en arbeidshypotese om spedbarnets subjektive erfaring av deres egne sosiale liv. Ut fra dette har Stern formet en utviklingsmodell bestående av fem selvopplevelser. Det som skiller Stern fra de andre teoretikere som lager utviklingsmodeller i stadier, er at hans modell ikke har suksessive faser som erstatter hverandre. Stern kaller modellen ”the layered model of development”. Modellen er en progressiv økning av ”(...) sense of self, socioaffective competencies, and ways-of-being-with-others”. Hver selvopplevelse fortsetter å vokse og sameksistere gjennom hele livet. Stern mener at spedbarnet deltar aktivt i å konstituere sin egen verden og at konstitueringen av selvet alltid er basert på interaksjonen med andre. Denne selv/andre differensieringen begynner ved fødselen (Stern, 2000).

Psykoanalysen

Målet i denne avhandlingen er som nevnt over, å forstå Kristevas teori om subjektivitet. Kristeva er psykoanalytiker (blant annet), og er i så måte påvirket og inspirert av Sigmund Freud og Jacques Lacan. Min intensjon er ikke å redegjøre for hele psykoanalysens Freudianske teori eller metode, ei heller hele Lacans teori og metode. På den annen side ønsker jeg i korte trekk å vise skille mellom psykoanalysen og psykoterapi (sistnevnte er kanskje både mer kjent og brukt i Norge), og si litt om Freud og Lacan, nettopp for å vise hvor Kristeva henter noen av sine begreper, og for å se noen likheter og forskjeller mellom Kristevas tanker og deres. I tillegg er det, i følge den hermeneutiske metoden (se neste kapittel), viktig å lese tekst i en historisk og kontekstuell sammenheng. Slik jeg ser det må derfor Kristevas tekster og teorier sees i lys psykoanalysens historie og utvikling.

Franske psykoanalytikere ser at det er begrepsmessige forskjeller mellom psykoanalyse og psykoterapi. Det som karakteriserer psykoanalysen for dem, er regresjon, tilbakevending til et tidligere stadium i livet. Psykoanalytikerne er opptatt av narsissistisk regresjon, som de mener bare kan skje ”on the couch”, og bare med de pasienter som er i stand til å gjennomføre en slik tilbakevending (til barndommen). I dette ligger en forutsetning om at pasienten kan bruke tilbakevending i stede for ”action”, det å selv være aktiv. De søker altså å skille de pasienter som kan bruke psykoterapi fra de som bør bli tilbudt psykoterapi. Psykoanalytikeren er i så måte den som er mest aktiv. I psykoterapien antar man derimot at pasienten mangler kapasitet til topografisk og formell regresjon, og pasienten er her mer aktivt deltakende i behandlingsprosessen (Birksted-Breen et al., 2010, s. 41). Her kan en kanskje lage et mentalt kart, hvor psykoanalytikernes selvstendige analyse av pasienten står på den ene siden, og egopsykologiens fokus på pasientens egne ressurser, (se Carl Rogers over), ”client-centered therapy” står på den andre. I mellom disse ytterpunktene eksisterer et mangfold av terapeutiske retninger.

Sigmund Freud

Psykoanalysen starter med Sigmund Freud (1865–1939) sine publikasjoner på begynnelsen av 1900-tallet og han regnes som den psykodynamiske teoriens og psykoanalysens far. Disse betegnelse refererer til både en personlighetsteori, en modell for studier av menneskesinnet og en behandlingsmetode for psykiske lidelser.

Freud vektlegger betydningen av underbevisstheten og erfaringer i barndommen for utviklingen av individets psykiske liv. Hans tanker og teorier har fortsatt påvirkningskraft, selv om de er blitt kritisert, videreutviklet og formet. Selv jobbet Freud med sine teorier over flere tiår, og omskrev og reviderte dem helt til slutten av sitt liv. Hans teorier indikerer at alle hysteriske symptomer som han undersøkte, enhver drøm eller alt vi sier eller tenker i hverdagen har en årsak. I følge Freud er det ikke alltid mulig å finne årsaken, men den er der.

Psykoanalysen fokuserer på den ubevisste delen av personligheten. På bakgrunn av sin tidlige kliniske arbeider mente Freud at de ubevisste minnene om seksuelle overgrep i tidlig barnealder var en årsak til hysteri i voksenalder. Litt senere gikk han bort fra denne teorien og mente at fortrenkte seksuelle tanker og fantasier i den tidlige barnealder var hovedårsaken til nevroses og hysteri. Dette ledet fram til Freuds nye teori om barneseksualitet og senere til det som kalles Ødipus komplekset. Med psykoanalysen kom et skifte fra å tenke biologiske og fysiske årsaker til mental sykdom. Freud antydte at psykologi, fortrenkte traumer, var det som

gjorde mennesker psykisk syke. I de tidligere år la Freud mer vekt på selve undertrykkelsen enn følelser, i sine senere år la han mer og mer vekt på følelser (Birksted-Breen et al., 2010, s. 4).

Freud definerer underbevisstheten på flere måter og hans første typografi av psyken deles inn i det ubevisste, det prebevisste og det bevisste. Den prebevisste delen er ubevisst, men skiller seg fra Freuds sin underbevissthet ved at dens innhold ikke er fortrent, men kan tas fram ved anledning (Elliott, 1999). Det prebevisste er som et lager for begjær, lyst og ønsker (biologiske drifter), men også for tidlige erfaringer og traumer. Ønsker og minner fra barndommen lever videre i underbevisstheten, selv om de har blitt borte fra vår bevissthet. På en måte kan en si at underbevisstheten er hjernens lagringsområde, som aldri blir tømt. I følge Freud vil alt som noen gang har blitt formet i psyken ikke bli borte, det blir lagret på et passende sted og kan hentes fram ved anledning. Samtidig mente Freud at det meste av vår mentale aktivitet forblir utilgjengelig for oss. En typisk fremstilling er å se bevisstheten og underbevisstheten som et isfjell, hvor bare toppen av fjellet er synlig eller kjent, mens den største delen av fjellet ligger under vann og er således ukjent område.

For Freud er underbevisstheten et område som ikke vet om tid eller motsigelser. Den innehar fortrente drifter, ønsker og fantasier og det har ikke syntaks eller grammatikk. I motsetning til Lacan mente Freud at underbevisstheten er uten et språk, den kan ikke settes ord på. I følge Freud så vil virkninger av underbevisstheten komme til syne gjennom angst og fobier, men vi kan også se effektene av underbevisstheten gjennom drømmer, ”slips of tongue” og kunst, noe Kristeva også henviser til. Man kan altså oppdage underbevisstheten i de øyeblikkene bevisstheten er minst oppmerksom og aktiv i å fortrenge tanker og ønsker. I følge Freud er disse små og store glimtene viktige sannheter om vår underbevissthet, underbevisstheten lyver aldri, den finner vanligvis måter å uttrykke det den virkelig ønsker (Thurschwell, 2009).

Underbevisstheten kan også sees som noe dynamisk, et system som er i en vedvarende konflikt med bevisstheten, hvor fortrenning holder det ubevisste materiale borte fra vår bevissthet. Underbevisstheten sees på som noe annet, ”other” enn bevisstheten. Her kan trekkes inn et av Freud sine sentrale poenger, at for mye fortrenning vil lede til nevroses og ulykkelige subjekter. I følge Freud er ikke meningen med fortrenning å ta bort drifter, ønsker eller begjær, men det er å holde det borte fra vår bevissthet. Freud viser her til et subjekt som er splittet og delt (Elliott, 1999).

Rundt starten av 1920-tallet begynte Freud å revidere sine tanker. Han videreutvikler sin teori om hjernen og beskriver et slags kart over den. Dette kartet hjelper til med å forstå hvordan disse områdene i psyken jobber sammen og relaterer seg til hverandre. Begrepene ego, id og superego er typografiske konsepter som eksisterer ”inne i” hjernen, men de vil ikke kunne markeres i spesielle deler av hjernen. Freud anså at menneskets psyke bestod av tre deler eller aspekter. Fra barnet er født er id kilden til all driftsenergi. Barnet er her i en ubevisst, prebevisst tilstand hvor ”jeg vil ha” er rådende. Barnet er her ikke i stand til å skille mellom seg selv og verden utenfor, mellom seg selv og moren representert med brystet. Driftene søker å bli tilfredsstilt her og nå. Id er en lystkilde som kontinuerlig sender barnet impulser og begjær. Dette aspektet er den største delen av psyken og ifølge Freud er de fleste av våre mentale aktiviteter og prosesser ikke bevisste for oss (Homer, 2005; Thurschwell, 2009). Freud var ikke den første som nevnte det ubevisste som en stordel av menneskets psyke. Flere filosofer, som Schopenhauer og Nietzsche hadde tidligere referert til underbevisstheten på en generell måte. Det nye som Freud tok inn i begrepet, var at underbevisstheten er fortrenget fra bevisstheten (Elliott, 1999).

Ut fra disse primærdriftene begynner ego å utvikle seg. En psykoanalytisk definisjon på ego er individets bilde av seg selv som et selvbevisst vesen, en opplevelse av seg selv som separat fra verden utenfor seg selv. Barnet må på et tidspunkt skille mellom seg selv og verden utenfor (moren) for at selvet (selvidentiteten) skal bli utviklet. En annen psykoanalytisk definisjon på ego er det som er bevisst inne i personen, den bevisstheten som opplever og føler verden utenfor og som representerer virkeligheten til selvet. Disse to er ikke helt like, men de er beslektet. Den første antyder et helt selv, et mer omfattende selv, mens den andre er et selv som er delt inn i separate fraksjoner som id og ego. Freud ser disse to som separate fra hverandre og de fyller forskjellige funksjoner i psyken. Ego, defineres i følge Freud, som en som mekler og forhandler mellom Id og Superego (Homer, 2005; Thurschwell, 2009). I sine senere tekster isolerer Freud mekanismene narsissisme og identifikasjon som fundamentet til ego utviklingen (Elliott, 1999).

Superego er den interne stemmen som stopper individet fra å gjøre ting som ikke er lov, eller det som gjør at barnet føler skyld når det gjør noe det ikke skulle ha gjort. Her har vi det bevisste aspektet ved vår psyke, den delen som utvikles gjennom oppdragelse og sosialisering i barndommen. Således er Superego et komplekst system. Superego kan sees på som vårt moralske skjold som ønsker å hindre oss i å virkeliggjøre innfall som ikke er sosialt aksepterte (Elliott, 1999; Homer, 2005; Thurschwell, 2009).

Freud og subjektivitet

For Freud begynner subjektiviteten med kroppen, et motsatt utgangspunkt i forholdt til Descartes nevnt tidligere. Det nyfødte barnet, hjelpeløst og helt avhengig av andre, skiller til å begynne med ikke mellom seg selv og andre (moren). Barnet sanser positive følelser, som f.eks det å få mat, bli mett, og tørr bleie, og det opplever det motsatte, være sulten, våt bleie osv. som mer negative følelser. Denne fasen, barnets første følelsesverden, vil etter hvert som barnet vokser inn i kulturen og den sosiale sammenhengen (når det begynner å snakke) gå over. Videre ser barnet seg selv som annerledes enn sin mor, dette skjer i møtet med samfunnsnormer og kulturen, normer i en sivilisasjon som har eksisterte siden før barnet ble født. Barnet må regulere sine egne behov i forhold til verden utenfor, og forstå at alle er egne subjekter. Barnets egne behov, drifter, fortrenses til underbevisstheten i møte med samfunnet utenfor, for Freud, representert av faren. Men, underbevisstheten er gjennomtrengelig, den prebevisste delen (som nevnt over) kan komme til syne. For subjektet blir det en livslang kamp mellom bevisstheten, som er rasjonell, lydig og fleksibel, og det anarkiske ”området” til den kaotsike og ukontrollerbare underbevisstheten på den andre siden (Robbins, 2005, s. 11-12).

Jacques Lacan

Som Kristeva, var Jacques Lacan (1901-81) en del av den intellektuelle scenen i Paris siste halvdel av 60-tallet, han var sterkt omstritt, men ble av mange dyrket som et geni. Deler av hans teorier var blitt ”allmannseie” i den kulturelle debatten, men få forstod fullt ut hva han skrev. Språket i tekstene hans bærer preg av ”innforståthet”, slik at bare de som fra før er fortrolige med Freud sine begreper og synsmåter, kan ha fullt utbytte av dem. I tillegg lagde han en del ord til ”sitt” bruk, ord som i dagligspråket eller hos andre forskere har et annet innhold (Aspaas, 2005). Lacan utviklet tidlig en livslang interesse for filosofi. Senere anså han at psykoanalysen var nærmere knyttet til filosofi og kunst, og etter hvert også til matematikk. I 1950-årene startet Lacan å holde en rekke seminarer hvor han formulerte sine ideer. Ideene opponerte direkte mot Marie Bonaparte sin biologisk rettede psykoanalyse³ og egopsykologien, den amerikanske retningen som nevnt tidligere. Lacan så begge retningene som forræderske til psykoanalysen. Lacan gikk seks år i analyse hos Rudolph Loewenstein⁴ og således utdannet seg til både å bli praktiserende psykoanalytiker og ha rett til å utdanne

---

³ Psykoanalysens utvikling i Frankrike tok to retninger, hvor Lacan stod for den ene og Marie Bonaparte for den andre. Dette diskuterer jeg ikke i min avhandling.

⁴ Rudolph Loewenstein, en av kollegaene til Marie Bonaparte, emigrerte til USA og regnes som en av grunnleggerne av egopsykologien nevnt over.

psykoanalytikere, og ble Kristeva sin læremester innen psykoanalyse (Aspaas, 2005, s. 7). Han ønsket å fornye og videreutvikle psykoanalysen og bidrog til å styrke forbindelsene mellom psykoanalysen og språk-, litteratur-, og samfunnsvitenskapen (Aspaas, 2005; Homer, 2005). Lacan blir ofte sett på som en av de viktigste psykoanalytikere etter Sigmund Freud.

I følge Lacan kan psyken deles i tre områder, den Imaginære, den Symbolske og den Reelle orden og barnet må gå gjennom de tre fasene i sin adskillellesprosess fra moren. Barnet går fra fullstendig identifikasjon i det reelle, en språkløs verden hvor barnet og moren er et, via det imaginære og speilfasen som stedet hvor vi skaper subjektet og omverden, til kastrasjonstrusselen som fører til etablering av subjektet i den symbolske orden.

Lacan utviklet sitt eget konsept av psykoanalysen og for Lacan er psykoanalysen det ubevisstes diskurs. Hans fortolkning av psykoanalysen førte til ”den språklige vendingen”, han la stor vekt på språkets betydning for subjektdannelsen (Lacan bruker begrepet ”subjekt” i stedet for Freuds begrep ”ego”). For Lacan er språket en forutsetning for subjektdannelsen (Furst og Nilsen, 1998, s. 183). Lacan bruker blant annet Kleins artikkel ”The Importance of Symbol Formation in the Development of the Ego” fra 1930 for å illustrere sin teori om betydningen av språket, for å illustrere det han benevner som ”the constitution of the subject”. Birksted-Breen et al. skriver om Kleins påvirkning av Lacan: ”(...) Indeed for Lacan, it is language, identified with the naming of the father⁵ by the mother, which is formative of the subject” (Birksted-Breen et al., 2010, s. 6). I 1950-årene la Lacan også stor vekt på språkets rolle i psykoanalysen og han framla at underbevisstheten er strukturert som et språk. Der hvor Kline, som Winnicott, var opptatt av barnets tidlige alder og relasjonen til omsorgspersonene, var Lacan opptatt av språket. Lacan var ikke interessert i barnet i seg selv eller den interpersonelle relasjonen, bare i øyeblikket språket trer inn i barnet (Birksted-Breen et al., 2010, s. 8). Lacan var heller ikke opptatt av følelser, han mer eller mindre eliminerte dem fra det psykoanalytiske feltet, kanskje fordi han fokuserte på den tidlige Freud. Som nevnt over ble Freud først opptatt av følelsene i sine senere år.

---

⁵ Her henviser Birksted-Breen et al. til Kleins artikkel hvor hun, i sin beskrivelse av behandlingen av et konkret barn, benevner leker og lekesituasjonen for barnet. De konkrete lekene benevnes som ”moren” og ”faren”. Lacan ser benevnelsen av faren som det øyeblikket barnet forstår at det er seg selv, adskilt fra moren. Beskrivelsen til Birksted-Breen, Flanders, & Gibeault viser hvordan Lacan bruker Kleins beskrivelse til å finne konstitueringsøyeblikket til barnet, det øyeblikket barnet blir seg selv. Dette øyeblikket oppstår i språket (Birksted-Breen et al., 2010, s. 6).

Lacan var, som nevnt over, inspirert av Melanie Klein. Han var også influert av den strukturalistiske lingvistikken (Birksted-Breen et al., 2010). Året 1953 skrev Lacan det som er kjent som "The Rome Discourse" hvor han framla de konseptene han la vekt på det følgende tiåret; skillet mellom tale og språk, en forståelse for at subjektet ("the subject") er forskjellig fra jeg ("I"), og utarbeidelsen av konseptet "the signifier" og den symbolske ordenen. The "signifier" står for et ord, et tegn, et bilde eller en lyd som representerer noe. Her var Lacan påvirket av Ferdinand de Saussure. Saussure var opptatt av språk, spesielt språket som system og hvordan det skapes mening innenfor dette systemet. Han mente at språket var et system av tegn og hans lingvistiske tegn består av to elementer, "the signified" som er konseptet, og "the signifier" som er bilde, lyden eller det skrevne ordet. Ifølge Saussure gir ikke ett tegn i seg selv mening, men mening dannes i relasjonen mellom tegnene innefor det språklig systemet, altså plasseringen av ordene i språket/setningen (Homer, 2005, s. 38). For Saussure er disse to elementene av tegnet uløselig knyttet sammen

Lacan aksepterte ikke denne udeleligheten og det at Saussure prioriterte tingen i seg selv over bildet, lyden eller det skrevne ordet. For Lacan ble "Signifier" (med stor S) prioritert foran "signified" og linjen mellom dem symboliserer i motsetning tegnets fundamentale skille. Linjen representerer et hinder for meningsdannelse. Bildet refererer ikke til konseptet, men til et nytt bilde, som i sin tur refererer til et annet bilde. Lacan mener det er en nesten uendelig rekke av mening. Skal vi forklare betydningen av et spesielt ord eller konsept, kan vi bare gjøre det ved hjelp av andre ord. Vi er hele tiden fanget i en kontinuerlig prosess i å forme ord. For Lacan dannes meningen i språket, ikke som Saussure mente, gjennom ordenes plassering i setningen. Den meningsbærende prosessen er ikke stillestående, den er hele tiden i bevegelse. For Kristeva ble dette et viktig punkt, noe jeg kommer tilbake til i kapittel 5.

Som nevnt over viser Freud til underbevisstheten som noen annet, noe som er fortrent, begjær, lyst og ønsker. Det ubevisste er i utgangspunktet, i følge Freud, utelatt fra vår bevissthet og således ikke noe man kan beskrive eller sette ord på. Der hvor Freud ser underbevisstheten som fortrent begjær og lyster, og uten språk, ser Lacan underbevisstheten strukturert som et språk. Lacan prøver med dette å sette ord på noe som er utenfor eller bakenfor språket. For Lacan er underbevisstheten strukturert som et språk og den består av meningsdannende materiale. Språket skaper underbevisstheten. Det er språket som snakker gjennom oss, mer enn det er vi som snakker et språk. Med denne tilnærmingen definerer Lacan underbevisstheten som "the discourse of the Other", dialogen til den Andre (Homer, 2005 s. 70). Han mener vi bare kan uttale vårt begjær og våre ønsker med det språket vi har,

og dette språket kan vi bare lære gjennom andre. I dette vises Lacans sterke fokus på språket. For Freud er det ubevisste utenfor vår kontroll. Der Freud ser det ubevisste som den del av vår eksistens som blir borte for oss, ser altså Lacan det ubevisste til å bestå av materiale av betydning, noe annet enn oss selv. Det finnes noe annet ("otherness") i subjektet, et fremmed element, det ubevisste og fortrenget.

I motsetning til Freud sitt begrep "the other" (som for Freud er underbevisstheten) skiller Lacan mellom "the Other" og "the other". Begrepet "the other" referer alltid til imaginære andre. Disse andre ser vi som hele, sammenhengende ego'er, og som refleksjoner av oss selv gir de oss en følelse av å være fullstendige mennesker. Dette er speilstadiets "den andre", den barnet formoder vil dekke dets behov (Homer, 2005). Den første "the other" er moren, i og med at hun er den første mottakeren og giveren av budskap (Birksted-Breen et al., 2010). "The Other" (den Andre) står for alt det andre som vi ikke kan oppta i vår subjektivitet. Dette er den symbolske orden, det språket vi skal lære og den kulturen vi lever i. Det omhandler det som gir mening i bredeste form. Språket er "the Other", men altså, mye mer enn det.

Speilstadiet beskriver hva som skjer når det lille barnet i alderen 6-18 måneder plutselig blir klar over at det er noe eget (ego), som er skilt fra omgivelsene og moren. Barnet kan seg selv i speilet og forstår at det er noe helt, ikke stykker og biter i ukontrollert kontakt med omverdenen, som den tidlige spedbarnsfasen medfører (Birksted-Breen et al., 2010, s. 14). Dette stadiet viser altså til hvordan barnets dannelse av et bilde av seg selv, skjer i identifikasjonen, i gjenspeilingen av seg selv i andre. Barnet oppdager seg selv idet det oppdager bilde av seg selv i speilet. I forståelsen av at det Imaginære er konstituerende for subjektiviteten ligger det en antagelse om at andres tilbakemeldinger er viktige for hvordan vi opplever oss selv (Nordtug, 2008, s. 22). Denne ideen er relativt lik speilingsteorien til Mead som jeg beskrev tidligere.

"(...) Lacan's mirror stage present a new myth of genesis (...) in Lacanian theory, the function of the I does not emerge as a result of any parental interventions. The birth of the ego takes place in and through the looking glass. In Lacan's view, the mirror is the mother of the ego. But the mother is not the mirror" (Birksted-Breen et al., 2010, s. 14). Lacan ser altså, i motsetning til Winnicott (nevnt tidligere), at speilet ikke har noe med moren å gjøre. Både Lacan og Winnicott var opptatt av speilets rolle ("the mirror role") i hvert individs subjektdannelse, "ego development". Men de kom til målet gjennom ulike perspektiver. For Winnicott er det som barnet ser i morens ansikt, seg selv, barnet blir kjent med seg selv via

moren, gjennom relasjonen til henne (som Mead). For Lacan ligger foreningen via bilde ("the signifier") av selvet i speilet, som er en fundamental fremmedgjøring. "The Lacanian self is permanently alienated from itself, like Narcissus (...). In Lacan`s view this uncomfortable split, at the heart of human personality, is the true Freudian legacy" (Birksted-Breen et al., 2010, s. 15).

Påvirket av Jean-Paul Sartres tanker om at selvbevissthet egentlig ikke var noe ("nothing") og subjektet var et objekt i den verden som subjektet oppfatter, formulerer Lacan sine egne tanker om subjektet og ego i speilfasen. Seinere, som en følge av farens rolle i den ødipale trekanten "mor-barn-far", blir barnet "revet" vekk fra det nære forholdet til moren og over i språkets verden og "den Symbolske orden", som nevnt i forhold til Kleins artikkel nevnt over. Ødipuskomplekset markerer overgangen fra det Imaginære til det Symbolske. Også her er barnet i et avhengighetsforhold til mor. Gjennom begrepet "the-Name-of-the-Father" blir det tette båndet mellom barnet og moren brutt. Med dette skapes et rom hvor barnet kan begynne å identifisere seg selv som en som er separat fra moren. Lacan bruker begrepet "the-Name-of-the-Father" fordi det symboliserer en posisjon mer enn en ekte far.

Lacan og subjektivitet

Lacan bygger på mange av de samme tankene som Freud. Men Lacan argumenterer for dannelsen av identitet i speilfasen og gjennom innføringen i den Symbolske ordenen, altså når ervervelsen av språket begynner. Riktignok er ikke barnets speilbilde det samme som seg selv, men identifikasjonen hjelper barnet å få en følelse av helhet i seg selv (McAfee, 2004). Det er når barnet ser bilde av seg selv at det begynner prosessen med å se seg selv som noe annet enn verden utenfor, som et eget, helt menneske (Robbins, 2005, s. 12). Men, mener Lacan, speilbilde er ikke barnet selv, men bilde av barnet, "the signifier", som representerer selvet. Dette selvet, "this illusiory image" er det som barnet etter hvert vil kalle "jeg" (Robbins, 2005, s. 13). Lacan mener det er kulturen, språket og underbevissthetens ønsker som skaper subjektiviteten (McAfee 2004). "The Other", den Symbolske ordenen finnes ikke bare utenfor subjektet, den er også en del av subjektet fra det øyeblikket barnet tilegner seg språket. Barnet må lære seg språket for å sette ord på ønsker og behov. Fra språktilegningsøyeblikket internaliserer barnet også språket og ønskene til personene rundt seg, derav Lacans betegnelse på underbevisstheten "the discourse of the Other". Her er vi ved hans forståelse av det ubevisste som samspillende instans med det bevisste. Subjektet blir til i skjæringsfeltet mellom det bevisste og det ubevisste, noe også Kristeva bringer med seg og videreutvikler i sine teorier som vil bli beskrevet senere i avhandlingen. Her bryter Lacan med

den vestlige filosofiens forestilling om det enhetlige subjektet (Furst og Nilsen, 1998, s 184). Lacan har et spaltet subjekt og barnet må, for å bli et subjekt, differensiere seg selv fra "the desires of the Other". "The subject is, in a sense, suspended between a "subject-to-be" and the field of the Other" (Homer, 2005, s. 74).

Hvorfor Kristeva, hva kan hun bidra med?

I dette kapitlet har jeg redegjort for noen teorier og personer som presenterer forståelsesmåter om selvet og barnets utvikling. Jeg har satt fokus på enkelte av forskjellene mellom psykoanalysen og psykoterapien, og jeg har redegjort noe for deler av Freud og Lacan sine teorier. Som den hermeneutiske metoden legger vekt på, er det viktig å lese teksten i en historisk og kontekstuell sammenheng. I neste kapittel vil jeg redegjøre for metoden for min utforskning, men først vil jeg si noe om hvorfor jeg valgte å fokusere på Julia Kristeva.

Kristeva har et ståsted hvor blant annet psykoanalyse, språkteorier, filosofi, litteraturanalyse og det dialektiske møtes. Hun kombinerer, anvender og viderefører ulike ideer på tvers av forskjellige vitenskapelige retninger. I møtepunktet mellom psykoanalysen og lingvistikk, og med impulser av ulik karakter, utvikler hun en teori som omhandler subjektets og språkets tilblivelse. Hun går sine egne veier, og blir både hyllet og kritisert for det. På 60-tallet var Kristeva opptatt av språkvitenskap og semiotikk. Siden slutten av 60-tallet og begynnelsen av 70-tallet ble Kristeva mer opptatt av psykoanalysen og ble ferdig utdannet psykoanalytiker i 1979. I de senere år har hun også satt fokus på funksjonshemning og annerledeshet. Hun har en bred bakgrunn, flere interesseområder og dette kommer til syne i hennes tekster. I tillegg har hun en flerkulturell tilværelse, som hun selv sier: "(...) a European citizen of French nationality, Bulgarian origins, and American by adoption" (Kristeva, 2004).

Birgitte H. Midttun (2008) viser til at Kristeva i dag anses for å være en individualistisk tenker, stadig på sporet etter forskjeller og det tenkende menneskets egenart:

Hun oppsøker og har oppsøkt bruddene - i skriften og i språket. I disse bruddene finner hun det utsigelige språket (...). Det er et språk på grensen, et språk fra det mentales ytterkanter som hun forsøker å undersøke i sine lesninger, i sin skrift og i sin analyse. Dette fordi det ifølge Kristeva er her kimen til all menneskelig og skapende forandring ligger (Midttun, 2008, s. 34).

I en økende global verden og mange virkeligheter, er det kanskje viktig med ulike fokus og forståelsesmåter. Tanker i sement er formodentlig et utgått fenomen. Med Kristevas tekster, samt de omliggende teoretikere og litteratur, har jeg utvidet min forståelse og interesseområde. For meg har dette gitt meg nye impulser til videre lesing, både av Kristeva og andre personer og teoretiske retninger som har dukket opp underveis.

Kristevas bidrag, slik jeg ser det, er hennes unike, uredde og til dels innoverende tanker. Som et eksempel på det å være uredd kan hun siteres: "You know, when you've survived Stalinism, not much scares you" (Kristeva, 2002). Med sin skrivestil utfordrer hun ofte "fastsatte" formregler. På grensen til det uforståelige til tider. Jeg mener ikke at alt Kristeva skriver skal aksepteres som sannheter. Tvert i mot så mener jeg hun skaper rom for og oppmuntrer til videre refleksjoner og forskning. Jeg opplever at Kristeva ikke gir noe gratis, om jeg kan formulere meg på den måten. Hennes skrivestil tvinger leseren til å tenke og reflektere. "(...) to think is to revolt, to be in the movement of meaning (...)" (Kristeva, 2002). Kristeva er i så måte plassert innenfor den poststrukturalistiske tenkningen hvor fokuset er å utfordre "universale sannheter", sette fokus på mangfold og avdekke det som er forskjellig.

Mitt komprimerte svar på spørsmålet over blir – Hvorfor ikke Kristeva?

3. Metode og materiale

Metode

Denne avhandlingen har en teoretisk innfallsvinkel, og er en pedagogisk, filosofisk studie av Julie Kristevas tekster og teorier om subjektivitetens fødsel. Jeg vil nærme meg problemstillingen med utgangspunkt i hermeneutisk metode og jeg har en hermeneutisk fortolkende tilnærming til Kristevas tekster. Når jeg her, og i tittelen på avhandlingen, bruker begrepet ”tekster” menes ikke alle Kristevas bøker og tekster, men de bøker og deler av bøker jeg har lest og bruker i avhandlingen. Mer om hvilke tekster dette er kommer senere i dette kapitlet.

I følge Sissel Læg Reid og Torgeir Skorgen (2006) har begrepet hermeneutikk en tredelt betydning: uttrykk, fortolkning og oversettelse. Begrepet i seg selv stammer fra det greske ordet ”hermeneuein”, som betyr å uttrykke, i betydningen å tale, og å utlegge, i betydningen å fortolke og forklare, samt å oversette fra et språk til et annet (Læg Reid og Skorgen, 2006, s. 9). I denne avhandlingen kan en si at jeg søker å forstå og forklare Kristevas tekster om subjektivitet og subjektets fødsel. En hermeneutisk metode innebærer i mitt tilfelle tekstlesing.

Et av hovedtemaene for hermeneutikken beskriver den hermeneutiske sirkelen. Mats Alvesson og Kaj Sköldb erg (2008) beskriver denne, og sier at meningen hos en del bare kan forstås om den settes sammen med helheten. Og omvendt, helheten kan bare forstås ut fra delene (Alvesson og Sköldb erg, 2008, s. 193). Videre skriver de: ”Hermeneutikken löser denna till synes olösliga motsägelse genom att förvandla cirkeln till en spiral” (Alvesson og Sköldb erg, 2008, s. 194). Med utgangspunkt i tanken om spiralen, starter man forskningen på et punkt, og går vekselvis mellom de enkelte delene og helheten. I denne prosessen erverves en dypere forståelse bit for bit, i en vekselvirkende prosess. Min egen prosess kan på en måte sees ut fra denne tankegangen. Dog har jeg ikke lest alle (helheten) Kristevas tekster. På den annen side, hva er det som definerer en del? Er det mulig å se teksten som helhet når man, som jeg, søker å finne et lite område av en del eller helheten? Ser vi på målet for avhandlingen min, å forstå Kristevas tanker omkring subjektivitetens fødsel, så har jeg økt min forståelse del for del. Jeg søker ikke å finne en allmenn objektiv sannhet, for så å produsere en konkret konklusjon. Hermeneutikken kan også være kritisk til objektivitet, og den legger også fokus på forforståelse og forståelse (Alvesson og Sköldb erg, 2008).

Avhandlingen vil ikke tilby empiriske fakta. Jeg ser dette som en prosess, en reise, som også Kristeva selv beskriver både sitt forfatterskap, forskning og seg selv, å være på reise (Midttun, 2008). Hun forteller at hun, i sitt prosjekt om å ta for seg det talende subjektet, ønsket å trenge dypere ned i subjektivitetens avgjørende situasjoner. Som poststrukturalist, skriver Kristeva, anla jeg et dynamisk syn på mening.

I mitt arbeid ønsker jeg å utforske Kristevas teori om subjektivitet, subjektet og språket, identitet og mening. Målet mitt er å forstå hvordan og hva Kristeva tenker om subjektets fødsel. Hvordan blir vi mennesker oss selv? Hva må til for at jeg blir meg? Hvorfor er språket viktig? Hvordan skapes mening i mitt liv? Jeg søker forståelsen, ved lesingen av spesifikke deler av Kristevas tekster. Jeg søker den dynamiske forståelsen. ”Den moderne hermeneutikken”, skriver Lægreid og Skorgen ”representerer en bevisstgjøring omkring de betydningsmuligheter som oppstår mellom tekst og lesere og åpner således et rom for individuell forståelse og pluralisme” (Lægreid og Skorgen, 2006, s. 28).

Hermeneutikken er også stilt overfor en todelt oppgave. På den ene siden må en ta inn over seg tekstens historiske og kulturelle fremmedhet og skape lydhørhet for den fremmede talens annerledeshet. Det er ikke bare de språklige og kulturelle forskjellen som skaper utfordringer for oversettelse og forståelse i møte med litterære tekster. Den historiske avstanden kan også representere kilde til fremmedhet og misforståelser. Jeg har i min lesing av Kristevas tekst (for å få en så helhetlig forståelse som mulig), og delvis i avhandlingen, hatt et fokus på den historiske, kulturelle og vitenskapelige konteksten Kristeva var en del av. Dette kommer noe til syne i de første avsnittene av kapittel 4. På den andre siden må man være seg bevisst at en alltid går til tekster med ulike former for forventning, fordom og forutinntatthet (Lægreid og Skorgen, 2006, s. 9). Jeg har underveis i prosessen hatt denne problemstillingen i tankene, og er klar over at mine tanker, forventninger og erfaringer har preget mitt arbeid. Forforståelsen vil prege forståelsen, som igjen påvirker forforståelsen i lesing av ny tekst (Alvesson og Sköldbberg, 2008). En dialogisk, vekselvirkende prosess hvor forforståelsen må revideres og blir beriket, del for del, etter hvert som ny tekst leses.

Hvordan tekstene leses og hva formålet er med denne lesingen

Jeg har lest teksten til Kristeva med utgangspunkt i ønske om å få forståelse og skape mening. Jeg følger den hermeneutiske metoden som nevnt over. Jeg har valgt å forklare og fremstille Kristevas teorier omkring subjektivitet og subjektets fødsel ved å sette fokus på, slik jeg ser det, de sentrale begrepene hun bruker i sin tekst. Jeg søker altså å beskrive, med utgangspunkt

i hennes begreper, det Kristeva mener er den meningsproduserende prosessen, det som skaper mening og subjektet.

Slik jeg ser det, er det ikke mulig å lese Kristeva sine tekster kun en gang. Eller to. Tekstene krever lesing i flere omganger. Når jeg startet dette prosjektet begynte jeg med boken ”Powers of Horror” (Kristeva, 1982). Jeg likte tittelen. Jeg gav fort opp, og kjente på følelsen av fortvilelse og oppgitthet, og spurte meg selv hva jeg hadde begitt meg ut på. Teksten føltes uoppnåelig og uforståelig til å begynne med. Følelsen av å ikke forstå, har vekselvis vært til stede sammen med følelsen av å forstå og fornemmelsen av å ha frembrakt en form for mening. Denne vekselvise dialogiske opplevelsen har fulgt meg gjennom hele prosessen og den vil utvilsomt være med meg videre.

Hvorfor leste jeg teksten på denne måten? Målet for meg er å forstå og skape mening, og denne metoden gir meg god mulighet for måloppnåelse. Jeg ønsker å lære av teksten, samtidig som jeg selv tilføyer teksten meg selv. Dialogen mellom teksten og leseren, bevegelsen og den vekselvirkende påvirkningen mellom dem, fører til mening der og da. Det betyr ikke at jeg i min lesing er kommet til et konkret mål. Slik jeg ser det er forståelsen i seg selv dynamisk og den produseres i en prosess.

Hvilke tekster av Kristeva ligger til grunn for avhandlingen

I og med at jeg har vagt en konkret filosof har det vært relativt lett å finne aktuell litteratur, teksten foreligger lett tilgjengelig. I den grad det har vært et problem, er begrensningen av litteraturen et sådan, i tillegg til språklige barrierer. Kristeva har skrevet og skriver fortsatt sine bøker på fransk. Siden jeg ikke leser fransk, har jeg måttet lese hennes bøker i oversatt versjon, primært engelsk oversetting. Av den grunn har det ikke vært mulig for meg å lese primærlitteraturen i originalspråket. Ved at jeg leser primært teksten i oversatt versjon, er jeg klar over at det kan forekomme feil, både innenfor oversettingen og tolkningen.

Kristeva har et langt forfatterskap bak seg, og noen temaer dukker opp i flere bøker. Det er ikke min intensjon å fremstille Kristevas tekster og forfatterskap som helhet, med alle de temaer og områder hun har skrevet om gjennom over 40 år. Jeg søker derimot å finne og lese de deler av teksten som er med på å klargjøre min problemstilling, slik at hennes teori blir forståelig for meg. Jeg er på jakt etter de deler av teksten hvor Kristeva beskriver den meningsdannende prosessen hun mener må til for at subjektet og språket dannes. Med fokus på subjektivitet har jeg lest deler av et forfatterskap.

Primærtekster

Jeg ser disse to bøkene som mine primærtekster:

”Revolution in Poetic Language” (1984). Denne boken er Kristevas doktorgradsavhandling og regnes som hennes gjennombrudd. Her beskriver hun sine teorier om det talende subjektet ut fra moderne teorier om språk og subjektivitet. Kristeva beskriver også betydningsprosessen som et samspill mellom det hun kaller symbolske og semiotiske prosesser. Boken ble opprinnelig skrevet på fransk og ble utgitt i 1974.

”New Maladies of the Soul” (1995): I denne boken setter Kristeva fokus på den nye pasienten, og stiller spørsmål om dagens subjekt har mistet sin sjel.

Andre tekster av Kristeva som har bidratt til min forståelse:

”Powers of Horror” (1982) og ”Tales of Love” (1987). To av bøkene hennes er utgitt på norsk, ”Brev til Presidenten” (2008) og ”Annerledeshet. Sårbarhetens språk og politikk” (2010). I sistnevnte har Kristeva skrevet to av kapitlene.

Kristeva har også forfattet artikler, taler og introduksjoner. Disse kan være publisert i ulike bøker og skrifter, og er også en del av mitt samlede materiale. Eksempler her er forordet til boken ”Desire in Language” (1980), artikkelen ”*My Memory’s Hyperbole*” (opprinnelig publisert i en spesialutgave av ”New York Literary Forum), også publisert i Olivers ”The Portable Kristeva” (Oliver, 2002), og talen ”*Thinking about Liberty in Dark Times*” (Kristeva, 2004) som Kristeva holdt da hun mottok Holbergprisen i Bergen i 2004. Talen er publisert i boken ”Hatred and Forgiveness” (2010) og på nettsidene til Holbergprisen.

I tillegg til disse tekstene, har jeg lest intervjuer av Kristeva. Jeg regner også dette som en del av Kristevas tekster, dog de er produsert i et uttalt og ikke et skrevet språk. Det er Kristeva selv som forteller i disse bøkene. Jeg opplever dem som verdifulle i min prosess med å forstå Kristevas teorier. Bøkene det her er snakk om er ”*Revolt, she said*” (2002) og Birgitte H. Midttun sitt intervju av Kristeva i boken ”*Kvinnereisen. Møter med feminismens tenkere*” (Midttun, 2008).

Sekundærtekster

I mitt arbeid har jeg også lest en del tekster skrevet om Kristeva og hennes teorier. Disse sekundærtekstene er sitert i avhandlingen:

“*Kristeva*” (2011) av S. K. Keltner, “*The Portable Kristeva*” av Kelly Oliver, “*Julia Kristeva*” (2004) av Noëlle McAfee og “*The Kristeva Reader*”(1986) av Toril Moi.

Andre tekster

Som en avslutning på dette kapittelet vil jeg nevne at jeg gjennom arbeidet med denne avhandlingen om Kristevas tekster og teorier, også har lest andre bøker, hoved- og masteroppgaver, nettsider osv. Ikke alle er sitert i teksten, men de har bidratt til min forståelse og tolkning. Her kan nevnes: masteroppgaven ”*Språkets kategoriserende makt. En drøftning av fordeling av definisjonsmakt ved hjelp av Foucault, Derrida, Kristeva og Levinas.*” av Mari K. Bruflot og Anette V. Strømhaug, (Bruflot og Strømhaug, 2011), hovedoppgaven ”*Spiseforstyrret subjektivitet i det refleksivt moderne*” av Birgit Nordtug (Nordtug, 2008) og hovedoppgaven ”*Når språket revner. Erfaringer av det ordløse i lys av noen begreper hos Julia Kristeva.*” av Magdalene Thomassen fra 1991.

4. Julia Kristeva og subjektivitetens fødsel

I kapittel 3 redegjorde jeg for metoden for min avhandling. Jeg viste også hvilke tekster av Kristeva jeg har lest og hvordan jeg har lest disse. I min avhandling har jeg som mål å forstå Kristevas teoretiske forståelseskart over begreper som subjektivitet, subjektets fødsel og det talende subjektet. Nå vil jeg se nærmere på Kristevas historie og røtter, for så å begi meg inn i subjektivitetens fødsel, i lys av hennes tekster og begreper.

Bakgrunn

Julie Kristeva ble født 1941 i Bulgaria hvor oppveksten i et kommunistisk østeuropeisk samfunn gjorde henne kjent med Marxisme og det russiske språket. Hennes frankofile far skrev henne inn på en fransk barneskole drevet av franske nonner. Dette medførte kjennskap med vestlige tanker, det franske språket og fransk filosofi. Hun studerte fransk lingvistikk og språkfilosofi i Bulgaria, jobbet som journalist i en kommunistisk avis, før hun i 1965 reiste til Paris for å fullføre sin doktorgrad. I tillegg til studier fikk Kristeva i løpet av sine første år i Paris publisert flere artikler og bøker. Studiene i lingvistikk førte til at hun fikk publisert sin doktorgradsavhandling "La Révolution Du Langage Poétique" (Det poetiske språkets revolusjon) i 1974. Hun kom også i kontakt med den politisk radikale Tel Quel gruppen, hvor hun ble en av de sentrale skikkelsene. Her arbeidet hun sammen med blant andre Michel Foucault, Roland Barthes og Jacques Derrida.

I introduksjonen til Kristevas "Brev til presidenten" (2008) skriver E. Engebretsen, B. H. Johnsen og I. Markussen at Kristevas tenkning forenes lingvistikk med psykoanalyse og slavisk tenkning med kontinental filosofi (Kristeva, 2008). Oliver skriver om tekstene til Julie Kristeva: "Her writing is unique in that it skillfully brings together psychoanalytic theory and clinical practice, literature, linguistics, and philosophy" (Oliver, 2002).

I tillegg til sin interesse for språk og lingvistikk, var Kristeva blant annet opptatt av psykoanalytisk teori. Hun refererer både til Sigmund Freuds driftsteori og teori om underbevisstheten, og Jacques Lacans teorier, blant annet til ideen om at subjektiviteten formes i samspill med språktilegnelse og ved bruk av språket. Året 1979 fullførte hun terapeut utdanning i psykoanalyse og har gjennom flere år hatt egen praksis som psykoanalytiker. Erfaringer og analyser fra egen praksis har vært synlig hos Kristeva siden 80-tallet.

I 2004 mottok hun Holbergs internasjonale minnepris. Prisen deles årlig ut til forskere som har gitt fremragende bidrag til humaniora, samfunnsvitenskap, juss og teologi. Utdelingen av prisen til Julie Kristeva ble gjenstand for en debatt her i Norge.

Kristevas røtter

Julia Kristeva blir ofte plassert innenfor en skole i fransk moderne tenkning som vanligvis betegnes som poststrukturalismen. Både Kristeva og hennes samtidige stod i opposisjon til den filosofiske retningen man kaller strukturalismen. Strukturalismens tenkere fokuserte på å definere regler, systemer og motsetninger innefor for forskjellige menneskelige vitenskaper, som lingvistikk, psykologi, filosofi og litteraturvitenskap (Kristeva, 2008, s. 10). Innenfor strukturalismen tar man sikte på å analysere og avdekke strukturer for å finne fram til generelle sannheter. I motsetning står poststrukturalistene hvis ambisjoner er å finne fram til det som er forskjellig. Strukturalismen tar heller ikke hensyn til det talende subjektet eller det faktum at det kunne finnes kommunikasjon mellom to slags strukturer, to slags ytringer i samme uttalelse (Witt-Brattström, 1995). I den poststrukturalistiske tradisjonen står språklige strukturer sentralt, og den har sitt utgangspunkt i blant annet de Saussures språkvitenskap. Saussure argumenterte for at språket gir mening gjennom relasjon og kontrast til andre begreper. Poststrukturalistiske perspektiver retter blikket mot hvordan mening skapes og reproduseres og kan derfor gi mulighet til og skape refleksjon rundt statiske og etablerte syn på verden omkring (Bruflot og Strømhaug, 2011).

Kristevas bidrag i denne sammenheng er hennes kritikk av strukturalismen og de nyere lingvistiske teoriene. I artikkelen "From one Identity to Another" (1980) beskriver hun hvordan de strukturalistiske lingvistene og de dertil koblede humanvitenskapene klarer seg uten og eliminerer det talende subjektet, det som er blitt kalt "denne fattigslige skatt, den personlige identiteten. "(...) this subject, which linguistics and the corollary human sciences do without, is the "personal identity (...)" (Kristeva, 1980, s. 127). Poststrukturalismen var opprørsk og radikal, og "dekonstruerte" de rådende tenkemåter (Fürst 1998, s. 177). Poststrukturalistene tok avstand fra strukturalistens regler og fastlåste strukturer. Kristeva og henne samtidige fokuserte mer på det som faller utenfor strukturene og det som ikke passer inn i reglene, det som ikke er innefor noen kategorier (Kristeva, 2008, s. 10-11).

I boken "Revolution in Poetic Language" (1984) starter Kristeva med å sette ord på noe av det hun mener skiller henne fra sine forgjengere:

OUR PHILOSOPHIES of language, embodiment of the Idea, are nothing more than the thoughts of archivists, archaeologists, and necrophiliacs. (...) These static thoughts, products of a leisurely cogitation removed from historical turmoil, persist in seeking the truth of language by formalizing utterances that hang in midair, and the truth of the subject by listening to a sleeping body—a body in repose, withdrawn from its socio-historical imbrications, removed from direct experience (Kristeva, 1984, s. 13).

For Kristeva synes strukturalistenes språkteorier å være teorier av noe dødt, noe man kan arkivere. Deres teorier om subjektet karakteriseres også i mindre positive benevnelser. I følge Kristeva søker de sannheten om språket ved å formalisere uttalelser som blir hengende i luften og sannheten om subjektet ved å lytte til en sovende, statisk kropp. De søker ikke mot det heterogene individet, et individ som er i stadig utvikling. Denne tankegangen gjennomsyrrer, ifølge Kristeva, det kapitalistiske samfunnet, et samfunn som behandler menneskene og deres språk som isolerte, statiske individer. Et samfunn med en slik praksis benekter den dynamiske prosessen, en prosess som skaper mening og erfaring (Kristeva, 1984; McAfee, 2004).

Kristevas forfatterskap, tekst og forskning

Begrepet mening, hva som skaper mening i menneskers tilværelse, har vært (og er) spørsmål som filosofien og humanvitenskapen søker å finne svar på. Meningen med språket (Hvorfor har vi et språk?), likeså, og det litt omfangsrikere spørsmålet: Hva er meningen med livet? (Oliver, 2002). Oliver beskriver hvorfor hun mener Kristeva adresserer disse spørsmålene på en unik måte:

Where others have seen an impasse ("dead end", et stop, min oversetting) Kristeva has imagined an adventurous journey, though certainly not without its dangers and pitfalls. In an age of theoretical pessimism on all sides, Kristeva brings together the two questions of meaning, the meaning of language and the meaning of life, to provide hopeful answers that are more than mere theoretical exercises. Taking up the question "Why do we speak?" in all its ambiguities, Kristeva addresses the issues of the relationship of meaning to language, the relationship of meaning to life, and the relationship of language to life (Oliver, 2002 s. xiv).

I "Revolution in Poetic Language" (1984) presenterer Kristeva også det hun kaller "a signifying process", en meningsdannende prosess. I dette ligger spørsmål som Oliver henviser til i avsnittet over. Kristeva skriver: "We must specify, first and foremost, what we mean by

the signifying process vis-à-vis general theories of meaning, theories of language, and theories of the subject” (Kristeva, 1984, s. 21). I sin beskrivelse av det som skaper mening trekker hun inn både filosofi, lingvistikk og psykoanalysen. Med dette lager hun sin egen teori om det hun kaller ”semanalyse”. Semanalysen er Kristevas sammenslåing av psykoanalytiske teorier med semiologi (læren om og bruken av tegn og symboler), som blir beskrevet nærmere i neste avsnitt.

Kristeva har fra starten av sin karriere gått sine egne veier. Eller som Toril Moi skriver: ”To think the unthinkable: from the outset this has been Julia Kristeva’s project. (...) Always challenging, original, provocative, her work can lead to no easy consensus” (Moi, 1986, s. vi). På en konferanse om psykoanalyse og politikk i 1973 svarer Kristeva på et spørsmål vedrørende sitt arbeid: ”I never intended to follow a correct Marxist line, and I hope I am not *correctly* following any other line whatsoever” (Kristeva, 1980, s. 1). Ronald Barthes, en av Kristevas viktigste lærere, skrev følgende i sin anmeldelse av hennes første publiserte bok i 1969:

(...) Julia Kristeva changes the orders of things: she always destroys the latest preconception, the one we thought we could be comforted by, the one of which we could be proud: what she displaces is the *already-said*, that is to say, the insistence of the signified; what she subverts is the authority of monologic science and of filiation (Moi, 1986).

I følge Midttun begynner Kristevas forfatterskap med ”språklige og teoretiske revolusjoner” og går over i en mer ”psykoanalytisk vending” på åttitallet (Midttun, 2008). Dette nevner Kristeva i boken ”Desire in Language” (1980): ”Readers will also notice that a change in writing takes place as the work progresses. The starker style, tending toward a kind of formalization, of the earlier essays, changes progressively as a psychoanalytic trend is accentuated (as well as interest in literary and artistic practices), making way for a more personal style” (Kristeva, 1980, s. ix).

Kristeva bruker ofte referanser til litteratur og kunst i sine tekster, og analyserer sine begreper og teorier gjennom forskjellige tekster, romaner og malerier (kunstneriske uttrykk), ofte gjennom litterær analyse, eller tekstanalyse. Her kan nevnes at bare en tredel av hennes doktorgradsavhandling, ”Revolution in Poetic Language” ble oversatt til engelsk. Originalversjonen på 646 sider inneholder rundt 400 sider med detaljert analyse av franske tekster av Lautréamont og Mallarmé (Kristeva, 1984, s. 9-10).

I samtale med Kristeva spør Midttun henne om den språklige sanseligheten i bøkene som kom med vendingen på 1980-tallet. Kristeva svarer:

Det er riktig at jeg har funnet min egen stemme i skriften. Dette er typisk for den strømmingen som kalles "French theory". Vi utvikler en tankerekke som støtter seg til visse begreper og abstraksjoner og til et større teknisk apparat, og i tillegg har vi denne tradisjonen fra opplysningstiden der intellektuelle som Diderot, Rousseau og Voltaire skrev på det man kan kalle litterært vis. (...) det forekommer meg å være typisk for fransk kultur at man forsøker å knytte sammen begreper og det imaginære (fantasier/forestillinger). (...) fordi vi mener, er overbevisst om, at det er tanker i fiksjonen. At diktning og litteratur er måter for tanken å tre frem på. Og for de emnene som interesserer meg – altså subjektiviteten, individets stilling i verden, krise, opprør – for disse emnene er det nettopp de tankene der, tankene i kunstens helt spesielle medium, som er best egnet. Mer enn begreper. Og hvorfor det? Jo, fordi det ligger noe mer i talen. Når en kunstner uttrykker seg, når en forfatter uttrykker seg, endrer språket seg. Det blir sanselig, fullt av følelser, og det vil si at den som snakker ikke er nøytral. Han drar seg selv inn i språket (Midttun, 2008, s. 39).

Julie Kristeva har en bred bakgrunn, flere interesseområder og dette kommer til syne i hennes tekster. I tillegg har hun en flerkulturell tilværelse, som hun selv sier: «.. a European citizen of French nationality, Bulgarian origins, and American by adoption» (Kristeva, 2004). Hennes erfaring som psykoanalytiker kommer til syne fra og med boken "Tales of Love" (1987) hvor Kristeva skriver om arbeidet med sine pasienter.

Semanalysen

Begrepet "semanalyse" bruker Kristeva i allerede i 1969 i boken "Semeiotikè. Recherches pour une sémanalyse". Denne boken er ikke blitt oversatt til engelsk, men deler av den har blitt oversatt og publisert i "Desire in Language. A Semiotic Approach to Literature and Art" (Kristeva, 1980) og i "The Kristeva Reader" (Moi, 1986). I artikkelen "The System and the Speaking Subject", (opprinnelig publisert i 1973, året før hun gav ut sin doktorgradsavhandling), her lest i "The Kristeva Reader" (1996) redegjør Kristeva for semiologien, slik hun ser den. I følge Moi sammenfatter denne artikkelen hovedtemaene for boken "Revolution in Poetic Language" (Moi, 1986, s. 24) I Revolution in Poetic Language (1984) viderefører og utvider Kristevas sine teorier om mening og det talende subjektet ut fra samtidige/moderne teorier om språk og subjektivitet. I sitt begrep "semanalyse" ("semanalysis") kombinerer Kristeva psykoanalytiske teorier fra Sigmund Freud, Jacques Lacan og Melanie Klein med semiologi (læren om og bruken av tegn og symboler) fra Ferdinand de Saussure, Charles Sanders, Pierce, Edmund Husserl og Emilie Benveniste

(Kristeva, 1984, s. 4). Om prosessen med å lage sitt eget teoretiske forståelseskart, en teori hvor begrepene lånt fra de ulike nevnte teoretikerne brukes⁶, skriver Kristeva:

Two radical instrumentalities occurred to me as being germane to such a project in analytical semiology. The first, located within that selfsame theoretical thought, involved a questioning of meaning and its structures, giving heed to the underlying *speaking subject*. Such an insertion of subjectivity into matters of language and meaning unfailingly led one to confront a semiology stemming from Saussure or Pierce with Hegelian logic and with Husserl's phenomenology as well; in a more specifically linguistic fashion, it resumed Benveniste's masterly undertaking and necessarily led to a linguistics of enunciation. Finally, mindful of the splitting of subjectivity implied by the discovery of the unconscious and taking advantage of the breakthrough accomplished by Lacan in French psychoanalysis, semanalysis attempted to draw out its consequences with respect to the different practices of discourse (in literature and particularly in the novel and in the contemporary novel) (Kristeva, 1980 s. viii).

Med semanalysen kunne ikke bare meningens elementer, opphav og lover studeres, men også det snakkende subjektet. Kristeva skriver videre i forordet til "Desire in Language" (1980), en bok som samler en rekke artikler skrevet over 10 år, at disse artiklene "(...) embody a form of reserch that recasts several diciplines traditionally kept apart (...)" (Kristeva, 1980, s. vii).

Man kan si at Kristeva anvender ulike teorier og begreper, og sammenfatter dem på sin egen unike måte for å lage sin egen teori. Med semanalysen viser hun til sammenfatningen mellom semiologi og psykoanalyse, og med denne nye tilnærmingen utfordrer Kristeva både den tradisjonelle psykoanalytiske teorien, lingvistisk teori og filosofi (Kritzman, 2006).

S. K. Keltner (Keltner, 2011, s. 19-20) trekker frem flere vitenskapsgrener som Kristeva er influert av. Her nevnes, i tillegg til de over, antropologi, sosial teori, religion, kunst, estetikk og fenomenologi. Fenomenologiens innflytelse på Kristeva, mener Keltner, har blitt i stor grad oversett (selv om den og psykoanalysen siden 70-årene har utgjort basisen for hennes generelle redegjørelse om subjektivitet og mening). Videre skriver Keltner at psykoanalysen er "(...) rightly recognized as the most important of Kristeva's chosen theoretical discourses" og "If she privileges psychoanalysis, it is because she understands it to be among the only discourses preoccupied with a dynamic of meaning and subjectivity irreducible to

---

⁶ Kristeva forklarer at begrepene som "dialectics", "practice", "subject" osv er begreper som er ment til å forstås som "(...) *moments* within an analytical process, one involving the analysis of meaning, structure, their categories and relationships – not at all in the purity of the source from which they sprang" (Kristeva, 1980 s. viii). Hun bruker ikke begrepene på samme måte som opprinnelseskilden til dem bruker dem, men på sin egen måte, som momenter, i sin egen analytiske prosesses.

philosophical binaries”. Psykoanalysen er opptatt av en dynamisk forståelse av mening og subjektivitet, og reduserer dem ikke til en filosofisk todeling, bestående av to enheter.

Psykoanalysen gir Kristeva rom for å se subjektet, språk og mening i en vekselvirkende og sammenhengende enhet, i en kontekst som også innebærer de ulike vitenskapelige retningene nevnt over og sosialhistorie (Keltner, 2011, s. 2).

Sett hver for seg, greier ikke den fenomenologiske teorien om mening å gjøre rede for rollen til den kroppslige, psykosomatiske meningsproduserende prosessen; og den psykoanalytiske meningsproduserende teorien klarer ikke å gjøre rede for det syntaktiske, semantiske språket til det sosiale, symbolske subjektet. Kristeva forkaster ikke disse teoriene, selv om hun mener de er ufullstendige i forhold til å vise den meningsproduserende prosessen. Derimot ser hun dem begge som deler av en helhet, som benevner de to elementene i den betydningsproduserende prosessen, ”det semiotiske” og ”det symbolske”, som blir behandlet senere i dette kapittel.

Kristeva påpeker i semanalysen, som nevnt over, hvordan de moderne lingvistiske teoriene mangler et subjekt, eller bare tolererer et subjekt som et ”(...) transcendental ego (in Husserl’s sense or in Benveniste’s more specifically linguistic sense (...))” (Kristeva, 1984 s. 21).

Kristeva aksepterer i stor grad Lacans teorier om barnets psykoseksuelle utvikling og hans tanker om at det menneskelige subjektet fødes i språket, samtidig som språket deler subjektet (Witt-Brattström, 1995). Hun støtter seg til hovedtesene i hans teorier, særlig ideen om at barnet utvikles i det Imaginære, det Symbolske og det Reelle. Det Symbolske i denne sammenheng må ikke forveksles med Kristevas begrep ”det symbolske”. Hos Lacan står det Symbolske for det som gir mening i bredeste form, begrepet inneholder også som nevnt tidligere, språket og kulturen generelt. Hos Kristeva betyr det symbolske en del av det som gir mening, den delen av ”the signifying process” (den meningsproduserende prosessen) som omhandler grammatikk og språkets struktur. Fra et utviklingspsykologisk perspektiv representerer den Symbolske orden de sosiale og språklige strukturene, som barnet innvies i og underkastes, når det begynner å snakke (Nordtug, 2008).

Subjektets språk - Det talende subjektet

Begrepet subjektet, (”The subject”) brukes her som den som tenker, snakker, gjør eller skriver. Definisjonen er hentet fra oversetteren av flere av Kristevas bøker, Leon S. Roudiez, som i introduksjonen i boken ”Desire in Language. A Semiotic Approach to Literature and Art” (1980) skriver følgende om ”subject”: “(...), this word is constantly used with the

meaning it has in psychoanalysis, linguistics and philosophy, i.e., the thinking, speaking, acting, doing, or writing agent. It is never used to suggest the topic or theme of a work” (Kristeva, 1980). Subjektiviteten (som i hverdagslige sammenhenger omtales som våre erfaringer av oss selv) er en del av betydningsprosessen (Nordtug, 2008, s.13). Ser vi på begrepet identitet, defineres det i bokmålsordboken.no som ”summen av element som gir et individ, et samfunn o. l. individualitet; "jeg"-bevissthet”.

Begrepet subjektivitet (”subjectivity”) har eksistert i engelske ordbøker i 200 år. Ruth Robbins (Robbins, 2005) viser til flere av ”Oxford English Dictionary” sine definisjoner av begrepet. I 1812 kan man lese: ”The quality or condition of viewing things exclusively through of the medium of one`s own mind or individuality; the condition of being dominated by or absorbed in one`s personal feelings, thoughts, concerns , etc.; hence individuality, personality.” Fra 1821 er definisjonen: ”(...) consciousness of one`s perceived states” og videre i eksemplaret fra 1838 står det å lese: ”One who possess subjectivity is therefore supplementarily a conscious being”. Disse definisjonene viser fokuset på subjektivitet som en intern eller mental prosess, en prosess som foregår inne i hvert enkelt individ. En fjerde definisjon kom i 1864, hvor det er mer fokus på det kunstnerisk element: ”Subjectivity is That quality of literary or graphic art which depends on the expression of the personality or individuality of the artist; the individuality of [the] artist as expressed in his art”. Denne definisjonen viser hvordan de interne mentale prosessene blir gjort eksterne og konkrete via kunstnerens praktiske arbeid. The abstrakte interne i hjernen, blir til konkrete objekter i verden. Til dette skriver Robbins at ”Subjectivity and objectivity (...) are usually understood as a binary opposition, but it may just be that the object is determined by the subject, and that the inside and the outside are not so neatly divided”. Subjektet blir her definert som noe i motsetning til objektet. Felles for alle disse definisjonene er at subjektiviteten ”exist in the mind only (...) the emphasis of all the definitions is firmly placed on the mind as opposed to the body” Det er et tydelig skille mellom psyke og kroppen, hvis skille, i følge Robbins, er et eksempel på ”Cartesian dualism”. Vi er subjekter i form av vår interne opplevelse av oss selv, samtidig som vi har en kropp som er vår og er et objekt i verden (Robbins, 2005, s. 7-8).

Som jeg har nevnt tidligere, er det denne dualismen Kristeva henviser til i det hun mener at den psykoanalytiske meningsproduserende teorien ikke klarer å gjøre rede for det syntaktiske, semantiske språket til det sosiale, symbolske subjektet og at den fenomenologiske teorien om mening ikke klarer å gjøre rede for den kroppslige, psykosomatiske meningsproduserende prosessen. Sees disse sammen derimot, er det mulig å beskrive subjektets og språkets

tilblivelse, en utvikling, som i følge Kristeva går hånd i hånd. Denne prosessen kommer jeg tilbake til litt senere i avhandlingen.

Tidligere i avhandlingen viste jeg hvordan Kristeva kritiserte den moderne lingvistikken. ”(...) (capitalist) society represses the process pervading the body and the subject, and that we must therefore break out of our interpersonal and intersocial experience if we are to gain access to what is repressed in the social mechanism: the generating of significance” (Kristeva, 1984, s. 13). Her beskriver Kristeva hvordan hun mener strukturalismen og det kapitalistiske samfunnet undertrykker prosesser i individet, prosesser som er med på å skape mening for individet, prosessen hun kaller ”a signifying practice”. Denne problematikken tar Kristeva også opp i boken ”New Maladies of the Soul” (1995) hvor hun blant annet stiller spørsmålet ”Does the soul still exist?” (Kristeva, 1995, s. 3). Dette kommer jeg til å redegjøre mer for i kapittel 5. Videre skriver hun, som nevnt tidligere, at hun vil bruke ideer og begreper fra Freudiansk psykoanalyseteori, og senere teoretikere som videreutviklet denne, for å utarbeide en teori om mening, basert på subjektet, subjektets tilblivelse, og subjektets kroppslige, språklige og sosiale dialog (Kristeva, 1984, s. 15). I denne prosessen med å utarbeide en teori om subjektet, er Kristeva klar på at hun ikke følger en bestemt teoretisk retning, jf semanalysen beskrevet over. Ved å innta et slikt eklektisk utgangspunkt, mener Kristeva at det er mulig ”(...) to perceive a signifying practice which, although produced in language, is only intelligible *through* it” (Kristeva, 1984, s. 15).

Det er *gjennom språktilegnelsen* vi blir til som subjekter og denne prosessen blir bare *forståelig og forklarbar, gjennom språket*. Her følger Kristeva Lacans teorier. Som nevnt tidligere mener Lacan at språktilegnelsen fører til subjektets konstituering. ”What we call *signifiance*, then is (...), this unceasing operation of the drives toward, in, and through language; toward, in, and through (...) the subject and his institutions” (Kristeva, 1984, s. 17). Her viser Kristeva til en meningsproduserende prosess som aldri stopper å opphøre, hvor drifter pulserer mot, i og gjennom språket, og mot, i og gjennom subjektet. Begrepet ”signifiance” (eng: significance), oversettes til betydning, mening. Lacan så også at den meningsbærende prosessen hele tiden var i bevegelse, at den er ikke var stillestående. Han henviste til en nesten uendelig rekke av mening, hvor vi for å forklare betydningen av et spesielt ord eller konsept, bare kan gjøre dette ved hjelp av andre ord. For Kristeva, som for Lacan, dannes meningen i språket, ikke som Saussure mente, gjennom ordenes plassering i setningen.

I stedet for det strukturalistiske bilde av et homogent, statisk språk, tar Kristeva, som jeg tidligere har beskrevet, til ordet for språket som en mer heterogen prosess. "One must (...) elaborate the dialectic of a process within plural and heterogeneous universes" (Kristeva, 1984, s. 14). Hun ønsker også å argumentere for et heterogent mangfold av talende subjekter. Kristeva ser individet som heterogent og i bevegelse, ikke som det strukturalistiske statiske homogene subjektet. Slik jeg forstår dette taler Kristeva her for at vi alle har vårt individuelt farget språk, selv om ordene, strukturen og grammatikken er den samme, og vi er subjekter i prosess, hele tiden i bevegelse. I tillegg kan det tolkes at meningen i språket kan oppfattes forskjellig av de ulike individene. Vi er alle talende subjekter, og som hun uttrykker det i boken "Brev til presidenten, om mennesker med funksjonshemming": "(...) *samfunnet består av forskjellige måter å være menneske på, og livet bøyes i flertall. Dette mangfoldet av livsmåter må i første rekke forstås i sine forskjelligartede uttrykksformer (...)*" (Kristeva, 2008, s. 65).

I boken "Revolution in Poetic Language" (1984) presenterer Kristeva som nevnt over en teori om de to elementer hun mener former språket. Sammenslåingen av elementene medfører "a signifying practice.", den meningsproduserende prosessen. Begge elementene er sentrert i subjektet, så den meningsproduserende prosessen er således også en prosess som konstituerer subjektet og subjektivitet. For Kristeva resulterer dette i at en teori om subjektet også er en teori om språk. Språktilegnelsen og utvikling av selvet går derfor hånd i hånd i følge Kristeva. Med et slikt utgangspunkt kan en vanskelig diskutere hennes teori om subjektet uten samtidig å diskutere hennes teori om språket. "Da jeg drev med semiologi", forteller Kristeva i samtale med Birgitte Huitfeldt Midttun, "anla jeg et dynamisk syn på mening. Jeg tok der hensyn til det talende subjektet og dets historie. Da jeg tok for meg det talende subjekt, var det for å trenge dypere ned i subjektivitetens avgjørende situasjoner. Slike avgjørende situasjoner ser man for eksempel i barns språklæring. Eller i psykosen" (Midttun, 2008, s. 37). Videre forteller hun at det er den samme problematikken hun har fordypet seg i gjennom psykoanalysen. "Altså meningen i det subjektive spillet, slik vi ser det i Freuds teorier om det ubevisste" (Midttun, 2008, s. 37).

I møtepunktet mellom psykoanalysen og lingvistik (semanalysen) utvikler Kristeva en teori som omhandler subjektets og språkets tilblivelse. "(...) enhver språkteori er avhengig av et spesifikt subjektbegrep, enten den fremlegger dette eksplisitt, forutsetter dette implisitt eller beflitter seg på å fornekte det. Subjektet er slett ingen "epistemologisk perversjon": så snart det finnes bevissthet om betydning, er det et subjekt til stede" (Kristeva 2003, s. 124).

For Kristeva er ikke språk en separat, statisk enhet, språket er en del av den dynamiske meningsbærende praksisen, "the signifying process". Ved å ha et språk som gjør at "jeg" kan sette ord på hva "jeg" opplever, føler, tenker og mener, samt på relasjoner og verden rundt meg, skapes mening for meg, eller sagt på en annen måte, i språket finner jeg meg selv og verden rundt meg. Dette skjer i møte med andre mennesker. I følge Kristeva går språktilegnelsen og utvikling av selvet derfor, som nevnt over, hånd i hånd.

I det neste avsnittene setter jeg fokus på de to elementene Kristeva mener former språket vårt, det semiotiske og det symbolske. Sammenslåingen av elementene medfører en meningsproduserende prosess. Begge elementene er sentrert i subjektet, så den meningsproduserende prosessen er således også en prosess som konstituerer subjektet og subjektivitet. For Kristeva resulterer dette i, som nevnt tidligere, at en teori om subjektet også er en teori om språk.

Det symbolske og det semiotiske

I boken "Det poetiske språkets revolusjon" (1984) redegjør Kristeva for strukturer "(...) of what is, for us, the same signifying process. We shall call the first "the semiotic" and the second "the symbolic" (Kristeva, 1984, s. 23-24). Ved å ta for seg språket i det hun kaller den meningsproduserende prosessen, trekker altså Kristeva fram to elementer, det semiotiske og det symbolske. Begge disse strukturene er i følge Kristeva til stede i språket og de er uatskillelig:

These two modalities are inseparable within the *signifying process* that constitutes language, and the dialectic between them determines the type of discourse (narrative, metalanguage, theory, poetry etc.) involved; in other words, so-called natural "language" allows for different modes of articulation of the semiotic and the symbolic (Kristeva, 1984, s. 24).

Både subjektet, språket og mening dannes i dette vekselvirkende samspillet mellom det symbolske og det semiotiske. "(...) the subject is always both semiotic and symbolic" (Kristeva, 1984, s. 24). Subjektet er alltid både semiotisk og symbolsk, og det er den dialogiske vekselvirkningen mellom dem som bestemmer hvilken type tale eller språk som uttales. Kristeva bemerker, som jeg nevnte tidligere, at det eksisterer nonverbale meningsbærende systemer som bare dannes via det semiotiske aspektet. Musikk er et eksempel på dette. Men, skriver hun, subjektet, som konstitueres gjennom begge disse strukturene, har elementer av begge. Subjektet er både semiotisk og symbolsk, derfor kan ikke

betydningsprosessen eller den mening individet frembringer være enten bare semiotisk eller symbolsk (Kristeva 1984 s. 24).

Vekselvirkningen mellom det symbolske og det semiotiske, en prosess som ikke er statisk, er det som gir mening ("signification") i språket. Her ser vi noe av forskjellen mellom Kristeva og hennes forgjengere innenfor strukturalismen, nevnt tidligere. Hennes forgjengere, og det kapitalistiske samfunnet, utforsket sannheten om subjektet ved å lytte til en sovende, statisk kropp og behandler menneskene og deres språk som isolerte, statiske individer. For Kristeva er subjektet i stadig prosess, en vekselvirkende prosess mellom å påvirke og bli påvirket.

Kristeva mener subjektet konstitueres i et dialektisk skjæringspunkt eller brudd. Bruddet skjer i og når det semiotiske og symbolske møtes, i skjæringspunktet mellom dem. Den vekselvirkende prosessen medfører påvirkning fra den indre verden, følelsene, og fra verden utenfor, Lacans Symbolske orden beskrevet tidligere. Subjektet kan ikke bare være i det semiotiske, eller bare i det symbolske. Ser vi dette opp mot Skårderuds uttalelse om de spiseforstyrredes ofte manglende ord på følelser, er det forståelig at de kan ha en følelse av å ikke ha seg selv og å mangle et språk. "Hun vet lite hvem hun er". Subjektet kan ikke bare eksistere i det symbolske språket, da blir det en "sovende, statisk kropp". En kropp uten det talende subjektet, de strukturalistiske tankene som Kristeva kritiserte. Kristeva forstår kropp og subjekt, biologi og bevissthet som dialektiske både-og forhold. Subjektet er ikke noe entydig, noe dødt, uten følelser. Her ser vi Kristevas forståelse av "feiltagelsen" ved forestillingen om en enhetlig identitet. "For Kristeva er både identitet og subjekt heterogene størrelser. De er hele tiden i prosess". "Kristevas prosjekt er å leve med bruddene, tvetydighetene og ambivalensene – å holde spenningstilstanden levende. Det er produktivt for kreativitet" (Furst og Nilsen, 1998, s. 186). Begrepet "the subject-in-process" vil bli beskrevet mer senere i avhandlingen

I et intervju med Julia Kristeva stiller Birgitte Huitfeldt Midttun (2008) spørsmål om mening kun finnes der "skriften" (skrift/tekst kan i denne sammenheng ha en bred definisjon og inkludere alt som kan sies å ha en mening) "snakker" med en annen instans, der den utveksler sannhet i en dialog mellom to. Du sier at subjektet finner språket i analysen, bemerket hun til Kristeva. I sitt svar trekker Kristeva fram den dialogen som er mellom pasienten og psykiateren, en utveksling hvor begge parter overfører noe til hverandre, overføring og motoverføring. Det er i denne utvekslingen at det oppstår nye sannheter, svarer Kristeva, nye overensstemmelser som ikke er rent vitenskapelige skrifers sannheter og overensstemmelser,

men som er en slags sannheter i handling. Og, sier hun videre, jeg tror det er denne fremgangsmåten hos individet og i meningsdannelsen jeg har tatt til meg og bruker (Midttun 2008 s. 39).

Her trekker Kristeva inn det sosiale aspektet, de talende subjekter, i forhold til å skape ny mening og ”nye” sannheter. Dialogen med andre mennesker er en viktig del av meningsdannelsen for alle individer. Kanskje også dialogen med seg selv. Slik jeg ser det kan denne fremgangsmåten ikke bare brukes i en terapissammenheng, men den er viktig i alle faser i livet. Hva skjer da når et individ har et begrenset ordforråd eller føler seg ordløs, uten språk?

Som jeg har nevnt over så mener Kristeva at både subjektet og mening konstitueres i språket, og språket er en del av den meningsproduserende prosessen. Kristeva har ikke gitt en eksakt definisjon på begrepet ”the signifying process”. Det ser ut til at hun bruker det for å beskrive måten kroppslige drifter, energier og følelser blir uttrykt gjennom vår bruk av språket, og hvordan den meningsproduserende praksis former vår subjektivitet og erfaring.

Kristeva ser mennesket som ”det talende subjekt”, et subjekt som ikke nødvendigvis vet det nettopp er splittet mellom to hovedformer for kommunikasjon, den bevisste og den ubevisste, kommunikasjonsformer som hun belyser gjennom ”semanalysen”. Her viser Kristeva til Freuds tanker om den ubevisste og bevisste delen av vår psyke.

Det semiotiske element

I boken ”Revolution in Poetic Language” (1984) introduserer altså Kristeva begrepet ”det semiotiske”⁷, og kobler dette til Lacans Imaginære orden som jeg har beskrevet tidligere. Det semiotiske elementet har fokus på det kroppslige driftstrykket, drifter og følelser (Kristeva, 1995, 104). Selv om Kristeva beskriver at begrepet det ”semiotiske” som en teoretisk antagelse, mener hun at ikke bare er et abstrakt objekt etablert for å lage en teori (Kristeva, 1984, s. 68). Hun beskriver følgende i ”Revolution in Poetic Language” (1984) om begrepet ”det semiotiske”:

---

⁷ Det semiotiske (”the semiotic” (le sémiotique)), må ikke forveksles med begrepet ”semiotics” (la sémiotique), et annet ord for ”semiologi”. Semiologien, som Kristeva beskrev i artikkelen ”The System and the Speaking Subject” (Moi, 1986) nevnt over, er læren om og bruken av tegn og symboler, er det ene elementet i den meningsproduserende prosessen.

This modality is the one Freudian psychoanalysis points to in postulating not only the *facilitation* and the structuring disposition of drives, but also the so-called *primary processes* which displace and condense both energies and their inscription. Discrete quantities of energy move through the body of the subject who is not yet constituted as such and, in the course of his development, they are arranged according to the various constraints imposed on this body – always already involved in a semiotic process – by family and social structures (Kristeva, 1984, s. 25).

Her trekker Kristeva inn Freuds driftsteori, og ser det semiotiske elementet som energier og del av den førspråklige tilstanden til barnet. Som nevnt tidligere så Freud det prebevisste som et lager for kroppslige drifter (begjær, lyst og ønsker), men også for tidlige erfaringer og traumer. Disse lever i underbevisstheten, selv om de har blitt borte fra vår bevissthet. Som Kristeva beskriver i sitatet over beveger denne energien seg gjennom kroppen til subjektet, som ennå ikke er et subjekt. Selv om de er førspråklige, og i så måte en del av det ubevisste, mener Kristeva som Freud at de kan komme til syne, som for eksempel ved ”slippage of tongue” eller i drømmene (Kristeva, 1984, s. 28). Hun beskriver også at det semiotiske ”(...) is articulated by flow and marks: (...) energy transfers, the cutting up the corporal and social continuum as well as that of signifying material (...)” (Kristeva, 1984, s. 40). Det semiotiske kommer til syne gjennom spenninger og spor, energioverføringer, som deler opp den kroppslige og sosiale helheten i tillegg til det meningsdannende materialet. Sistnevnte henviser til Lacans anføring om at underbevisstheten er strukturert som et språk og den består av meningsdannende materiale. Det semiotiske elementet kommer til syne i språket.

I boken ”New Maladies of the Soul” (1995) skriver Kristeva: “(...) the *semiotic*, which consists of drive-related and affective *meaning* organized according to primary processes whose sensory aspects are often nonverbal (sound and melody, rhythm, color, odors, and so forth) (...)” (Kristeva, 1995, s. 104). Her viser Kristeva til begrepet følelser om det semiotiske elementet, følelsesmessig mening. Denne egenskapen ved språket, det semiotiske elementet, er den egenskapen Kristeva mener mangler i den strukturalistiske språkfilosofien og lingvistikk. Vårt drifts- og følelsesliv kanaliseres gjennom språket, og vi bruker språket for å søke kontakt med andre mennesker (Kristeva, 2008, s. 13). Det semiotiske gjør språket rikere og mer personlig, det gjør meg til meg, kropp og psyke. Med henvisning til Freuds driftsteori (beskrevet tidligere), mener Kristeva at denne kan sees som en overgang fra det psykiske til det kroppslige. Driftene er av materiale, men de er ikke bare biologiske, i det de ”both connect and differentiate the biological and and symbolic (...)” (Kristeva, 1984, s. 168). Med det

semiotiske elementet viser Kristeva en av sine viktigste bidrag til samtidsteorien, hennes måte å bringe kroppen inn i den humanistiske diskursen på. Hun etablerer her en nær forbindelse mellom det språklige systemet og den levende kroppen.

For Kristeva er det semiotiske navnet på språkets første og viktigste oppgave, det å fornemme og det å skape kontakt. Det semiotiske språket er som nevnt knyttet til kroppens begjær og drifter, og består av rytmer som pusting, suging og vugging, og toner/lyder som gråt, pludring, samt bevegelse. Dette språket, et språklig urspråk, et poetisk språk, et følelsesmessig språk, er knyttet til de preødipale primærprosessene (Kristeva, 1984; Kristeva, 1995; Furst og Nilsen, 1998). Barnets førspråklige ytringer og lyder betyr ikke noe, de står ikke for noe, De er mer spontane uttrykk for følelser, sansing og kontakt. ”Lyd og sansing er blandet. Det semiotiske forblir en viktig funksjon ved språket gjennom hele livet. Det er dette språket som gjør subjektet til seg selv, til forskjell fra de andre, det er ”jeg” som snakker. Urspråket gjør at vi snakker med oss selv og er det som gjør at vi har glede av å snakke med andre. Det gir forfattere, kunstnere og poetene sin særegne stil, og er det som setter mening og identiteten vår i bevegelse.

Kristeva kaller også dette språket for ”semiotisk chora”. Kristeva låner begrepet ”chora” fra Platons ”Timaios” (Kristeva, 1984, s.25). Det er det greske ordet for ”beholder” eller ”lukket område”, der alt er ”ubenevnelig og usannsynlig blandet” (Kristeva, 2008, s. 14). Elisabeth L. Furst og Øystein Nilsen beskrives ”chora” som ”rom” og ”livmor”, og de anfører at Kristeva omdefinerer dette til å bety flytende bevegelse, en rytme som som er til stede før språket (Furst og Nilsen, 1998, s. 190). I boken ”Revolution in Poetic Language” (1984) definerer Kristeva ”chora som: ”(...) drives, which are ”energy” charges as well as ”psychical” marks, articulate what we call the *chora*: a nonexpressive totality formed by the drives and their stases in a motility that is as full of movement as it is regulated”. For Kristeva er chora verken en model eller kopi av noe, den kommer før det symbolske stadiet og barnets språktilegnelse, og den er ”(...) analogous only to vocal or kinetic rhythm” (Kristeva, 1984 s, 25-26). I chora samles drifter, begjær og energier, og våre tidlige erfaringer og traumer i en evig strøm. Ikke bare kan chora motta energi, den kan også generere energi (McAfee, 2004). Chora konstituerer det heterogene og brudd-skapende dimensjon i språket, den som ikke fanges opp i tradisjonell språkteori (Furst og Nilsen, 1998, s. 190).

Lenge før barnet begynner å bruke det symbolske språket, formidler det seg via det semiotiske språket. Det semiotiske aspektet av betydningsprosessen kan sies å være det som er ”under overflaten” hos det talende subjektet. Når barnet er i denne preverbale fasen er det ikke bevisst på at de språklige lydene kan bety noe, eller at der eksisterer en forskjell mellom forskjellige ting og seg selv, jf Freuds preødipale fasen hvor barnet er i en ubevisst, prebevisst tilstand hvor ”jeg vil ha” er rådende. Når barnets bevissthet etter hvert blir sterkere, forandres alt. Barnet begynner å forstå at språket kan bety noe, at språket kan hjelpe med å peke på og bemerke ting og hendelser. På samme tid begynner barnet å skjelne mellom sin egen forskjell fra omgivelsene. Det begynner å bli bevisst seg selv (subjektet) og det andre (objekt). Dette kaller Kristeva ”the thetic break”, et brudd eller en splitting av den semiotiske choraen. Denne tetiske fasen, bruddet, er startpunktet for den meningsproduserende prosessen for barnet, samtidig som den gjør at barnet er i stand til å etablere forskjell mellom seg selv og det andre, altså starten på dannelsen av subjektivitet. ”(...) the Freudian theory of the unconscious and its Lacanian development show, precisely, that thetic signification is a stage attained under certain precise conditions during the signifying process, and that it constitutes the subject without being reduced to his process precisely because it is the threshold of language” (Kristeva, 1984, s. 45). “The thetic permits the constitution of the symbolic (...) (Kristeva, 1984, s. 62).

Kristeva søker her å etablere en subjektdannelse som starter før Freuds ødipale fase og Lacans speilstadium, det vil si den aller tidligste og semiotiske mor/barn relasjonen (Midttun, 2008). Her viser Kristeva referanser til Melanie Klein og hennes teorier om det preødipale forholdet mellom mor og barn og dets betydning for barnets utvikling (Mortensen, et al., 2008). Med denne pre-ødipale subjektdannelsen ser vi også at Kristeva her samsvarer med Stern sin ”sense of self” modell. Stern viser til Klein og Mahler og deres ego utvikling. Som jeg har beskrevet tidligere, bringer Kristeva det semiotiske kroppsspråket fram i lyset, og vil i så måte ha det likestilt med det symbolske språket. Ordenes semiotiske innhold er det som gir livet mening, hevder Kristeva, og det som knytter oss til andre mennesker (Midttun, 2008). En slik tilnærming til språket viser, slik jeg ser det, viktigheten av å ikke ”glemme” følelsene. Manglende ord på følelser kan medføre at subjektet ”mister” seg selv, er uten mening. En skjør sammenheng mellom ord og følelser kan skje når barnet lærer seg språket og samtidig som det dannes subjektivitet. Hvis denne forbindelsen mellom følelser og språket blir brutt, eller aldri etablert kan resultatet bli en ”borderline psychosis” (Oliver, 2002, s. xxii). Kristeva trekker dette litt lenger i ”New Melodies of the Soul” (1995), hvor hun sier at det

moderne samfunnet har forlatt psyken⁸, eller sjelen, her i mening av det følelsesmessige eller semiotiske elementet. ”You are alive if, and only if you have a psychic life” (Kristeva, 1995, s. 5-6). Det moderne samfunnets sjel er tom, eller ikke-eksisterende, og uten psyken i våre liv, har ikke ordene våre noen mening. Det semiotiske kan på samme tid også være det som gjør språket vårt truende (Oliver, 2002, s. xxii) Det semiotiske språket er individets spor i språket, det som gjør at vi taler med stemme (Kristeva, 2008, s. 15). Det semiotiske er det som gir oss mening i våre liv, samtidig som det ved sitt fravær frarøver mening og føre til kaos.

Det symbolske element

Det symbolske språket kan sies å være det den vestlige filosofiens begrepsskjemaer, allment definerte begreper og koder, som vi i vår del av verden er ”utlevert” til å tenke med, jf Lacan og hans Symbolske orden. Dette elementet assosieres med grammatikk, logikk og språkets struktur som gir mulighet til å bety noe. Her handler det om språkets posisjon, om bevissthet og om språket som representant for et objekt. Ordet ”bil” for eksempel, er et språkbilde for selve objektet bilen. Slike kollektive språkbilder er det som gjør kommunikasjon og mening mulig. Uten kategorier vil det bli kaos og verden slutter å bety. Kategoriene skaper orienteringspunkter som individets selvforståelse formes av. Bli kategoriene borte mister vi oss selv, mening i verden blir borte. For Kristeva er det symbolske elementet ”meningens, tegnets og referanseobjektets uunngåelige nærvær for subjektet” (Kristeva, 1980).

Språket i seg selv er ganske stabilt, stillestående og har et sosialt element. Språket eksisterer i verden før barnet blir født. Tilegnelsen av språket er en atskillellesprosess fra den opprinnelige symbiosen mor-barn, som både Freud og Lacan beskriver. I tillegg er det en innvielsesprosess inn i samfunnet. Denne løsrivelsesprosessen er ikke bare preget av frykt, slik Freud og Lacan beskriver, men av kjærlighet. (Kristeva, 1984; Moi, 1996; Oliver, 2002). Det symbolske står ikke bare for språket, men samfunnets lover, konvensjoner og krav. Barnet blir sosialisert inn i en språklig verden. Kristeva insisterer, som Lacan, at subjektet blir til i og med denne inntreden i språket og dermed i det symbolske. Der hvor Kristeva skiller seg fra Lacan, er hvor hun mener at subjektet i sin språkervervelse bringer med seg strukturer fra det før-språklige, chora, og dette spiller med i dannelsen av subjektet så vel som i meningsdannelsen (Furst og Nilsen, 1998, s. 191).

---

⁸ Psyken er her definert som ”a structure of meaning”, og den representerer båndet mellom det snakkende subjektet og den andre (Kristeva, 1995, s. 4).

”Abjection”

I boken, “The Powers of Horror” (1982), beveger Kristeva seg litt dypere inn i den dynamisk meningsbærende prosessen, ”the signifying process” som er beskrevet over. I teksten tar Kristeva oss med til øyeblikket da subjektiviteten konstitueres, til hvordan en person ser seg selv som separat fra andre, med sine egne grenser mellom selvet og andre. Teksten er skrevet i førstepersons synsvinkel og vi får servert ganske sterke beskrivelser av det hun kaller ”abjection” (abjektet):

There looms, within abjection, one of those violent, dark revolts of being, directed against a threat that seems to emanate from an exorbitant outside or inside, ejected beyond the scope of the possible, the tolerable, the thinkable. It lies there, quite close, but it cannot be assimilated (Kristeva, 1982, s. 1).

Hva er abjektet? Begrepet kan oversettes med bortstøting, avvisning og forkastelse. Kristeva plasserer det i superego og, og definerer det slik:

When I am beset by abjection, the twisted braid of affects and thoughts I call by such a name does not have, properly speaking, a definable *object*. The abject is not an ob-ject facing me, which I name or imagine. Nor is it an ob-jest, an otherness ceaselessly fleeing in a systematic quest of desire. What is abject is not my correlative, which, providing me with someone or something else as support, would allow me to be more or less detached or autonomous. The abject has one quality of the object - that of being opposed to *I*. If the object, however, through its opposition, settles me within the fragile texture of a desire of meaning, which as a matter of fact, makes me ceaselessly and infinitely homologous to it, what is *abject*, on the contrary, the jettisoned object, is radically excluded and draws me toward a meaning that collapses.(...) To each ego there is an object, to each superego there is an abject (Kristeva, 1982, s. 1-2).

Abjektet er ikke ”meg”, men det er heller ikke ”ingenting”. Det er ”noe” som jeg ikke kjenner igjen som en ting. Det er noe i mellom. Noe ”skittent”, og helsefarlig. Det er noe som forstyrrer identiteten, systemet, orden. Abjektet respekterer ikke grenser, posisjoner eller regler. Det er en løgner, en forræder, en kriminell med god samvittighet (Kristeva, 1982).

Tilegnelsen av språket er både en atskillellesprosess fra den opprinnelige symbiosen ”mor-barn” og en innvielsesprosess i samfunnet. Det er gjennom adskillelsen fra moren at barnet blir et eget subjekt og gjennom språket at verden får en mening for barnet. Kristeva mener, i motsetning til Lacan, at barnet begynner ”å differensiere” seg selv fra andre (moren) før speilstadiet, som også Stern mener. Her har de begge hentet inspirasjon fra Klein, som

tidligere beskrevet. "Abjection preserves what existed in the archaism of pre-objectal relationship, in the immemorial violence with which a body becomes separated from another body in order to be (...)" (Kristeva, 1982, s.10).

“Abjektet er det kvalmende avskyelige, det vi støter bort i angstfylt vemmelse, i en tilstand av abjeksjon” (Furst og Nilsen, 1998). Opplevelsen av avsky og kvalme handler om tvetydighet, om forvirringen ved grensen mellom meg selv og det/den andre, når identiteten trues (Kristeva, 1982). Den symbiotiske forbindelsen til morskroppen må ofres for at barnet skal kunne tre inn i den symbolske ordenen. Denne aggressive evnen til å støte fra seg er påkrevd, da det er denne negativiteten som gjør det mulig for barnet å skille seg fra morskroppen (Mortensen, et al., 2008, s. 30). Barnet må både forsake og fortrenge forbindelsene til morskroppen (“separate from another body” jf. over), for å komme videre i sin utvikling. I kjølevannet av dette oppstår det en sorg over det tapte. Dersom denne abjeksjonen av morskroppen, eller sorgen over dette tapet, ikke blir bearbeidet eller forløst på en tilfredsstillende måte, kan det i følge Kristeva få konsekvenser for subjektet.

I spit *myself* out, I abject *myself* within the same motion through which “I” claim to establish *myself*. (...) it is thus that *they* see that “I” am in the process of becoming an other at the expense of my own death. During that course in which “I” become, I give birth to myself amid the violence of sobs, of vomit. (...) The corpse (...) A wound with blood and pus (...) of decay, does not *signify* death. In the present of signified death (...) refuse and corpses *show me* what I permanently thrust aside in order to live (...) There, I am at the border of my condition as a living being. My body extricates itself, as being alive, from that border. (...) If dung signifies the other side of the border, the place where I am not, and which permits me to be, the corpse, (...) It is no longer I who expel, “I” is expelled. The border has become an object. (...) Deprived of the world, therefore, I *fall in faint*. In that compelling, raw, insolent thing in the morgue`s full sunlight, in that thing that no longer matches and therefore no longer signifies anything, I behold the breaking down of a world that has erased its borders: fainting away. The corpse, (...) is the utmost of abjection. It is death infecting life (Kristeva, 1982, s. 3-4).

Barnet kommer inn i verden uten noen grenser, disse må utvikles. Hva skjer da om barnet ikke utvikler grensene sine? I sitatet over beskriver Kristeva både hva som skjer i abjeksjonen og hva som kan skje dersom barnet ikke adskiller seg fra moren. Ut fra dette avsnittet er det ganske klart hvilke farer som truer barnet dersom grensene ikke blir utviklet eller respektert. Om jeg her kan trekke paralleller til jentene og kvinnene jeg nevnte i avhandlingens innledning, ser jeg at flere av disse kan ha kjent på resultatet av både manglende personlige grenser og der de personlige grensene har blitt overskredet og oversett av andre. Krenkelser i

barndommen kalte Kirkengen det. Barndomsforgiftning. En forgiftning som setter dype spor fra barndommen av.

Men abjeksjonen er tvetydig: ”We may call it a border; abjection is above all ambiguity (Kristeva, 1982, s. 9). Kristeva ser ikke denne separasjonen bare som smertefull, den har også noe positivt i seg. Abjektet er plassert midt i mellom, det er både skrekkinnjagende og fasinerende. Identiteten kan både bli truet, men også konstitueres i abjeksjonen. Det er gjennom fortrenningen at subjektet selv trer fram.

Hvordan grensene utvikles, hvordan ”jeg” formes, er en av de sentrale interessene til psykoanalytisk teori, jf. avsnitt om psykoanalysen beskrevet tidligere i oppgaven. Kristeva ser ikke på identitet som noe som er fastsatt, men som en prosess. Subjektet utvikles kontinuerlig. I tillegg er den/det andre (”otherness”) med i subjektet, de har satt spor i kroppen. Relasjonen til de andre vedvarer, og bidrar til at subjektet ikke er én, men at det omfatter det andre; det er heterogent (Mortensen, et al., 2008, s.194).

I dette kapitlet har jeg gjort rede for Kristevas historie og røtter, samt beskrevet henne syn på subjektivitetens fødsel gjennom begrepene det semiotiske og det symbolske, og det mer tvetydige begrepet ”abjection”. I neste kapittel vil jeg se på vekselvirkingen mellom det semiotiske og det symbolske, og så på Kristevas tanker om ”subjektivitet i prosess”. Herunder vil jeg også komme inn på ”kropp-psyken” problematikken som jeg beskrev tidligere.

5. Subjektivitet i prosess

Vekselvirkningen mellom det semiotiske og det symbolske

Det første språkuttrykket, det semiotiske, forblir et usagt element i samspill med det symbolske, den siden av språket som barnet etter hvert sosialiseres inn i. Dette er det logiske, systematisk oppbygde og inndelte symbolske språket; med andre ord, den egenskapen ved språket som gjør det mulig å informere og kommunisere med andre mennesker.

Det dialektisk vekselvirkende forholdet, eller kanskje mer de dialektiske svingninger mellom det semiotiske og det symbolske, er for Kristeva det som gjør mening mulig. Det dialektiske vekselvirkende forholdet, medfører et asymmetrisk forhold mellom dem (Kristeva, 1984, s. 82). Det symbolske elementet tilfører de strukturer og kategorier som gjør det gjennomførbart å kommunisere med andre. Kategoriene (begrepene) er med på å holde orden på verden rundt oss, og uten disse kategoriene vil det bli kaos. Slik blir også individets selvforståelse truet, de kollektive kategoriene innebærer orienteringspunkter som individets selvforståelse formes av. Mister vi kategoriene som holder orden på omverdenen, kan vi miste oss selv (Kristeva, 2008). Uten det symbolske elementet, språket slik vi lærer det, vil det bare være lyder og uforståelige ytringer. Kristeva bruker her den psykotiske pasientens usammenhengende tale som eksempel, hvor psykosen kan medføre tap av all symbolsk kapasitet (Kristeva, 1984, s. 126). Dette er kanskje den mest radikale formen for lyd/tale, og denne utfordrer lydenes kollektive etablerte betydninger, kategoriene. På den annen side vil det uten det semiotiske elementet ikke være noen mening i språket, og vi ville ikke brukt det. Dette fordi det semiotiske elementet, som består av våre drifter, følelser og kroppslige energier, er det som ligger bak vår motivasjon for å engasjere oss i den betydningsproduserende prosessen.

Mennesket har et kroppslig behov for å kommunisere. Mennesket er et talende subjekt. Både det semiotiske og det symbolske elementet må være til stede og begge er essensielle i forhold til det å skape mening i vår tilværelse. Ikke bare er det en vekselvirkning mellom de to elementene, men det er også en ”tension”, spenning til stede. Denne oppstår i skjæringspunktet mellom dem, i form av brudd. Denne spenningen gjør mening dynamisk, meningen er i bevegelse. Følgelig er også subjektet i bevegelse. Det er selve vekselvirkningen som gjør at det blir mening, og at subjektet er i en prosess. Her minnes vi på Kristevas kritikk av strukturalismen og det kapitalistiske samfunnet som, i følge Kristeva, ikke søker mot det

heterogene individet, et individ som er i stadig utvikling, men behandler menneskene og deres språk som isolerte, statiske individer. Kristeva legger vekt på den dynamiske prosessen, en prosess som skaper mening og erfaring for subjektet. Det at disse to elementene er i et dynamisk vekselvirkende avhengighetsforhold til hverandre, garanterer at der er et samsvar mellom språket og livet vårt, mellom mening og erfaring. I følge Oliver (2002) er dette Kristevas viktigste bidrag til moderne teori.

Subjekt i prosess

Det semiotiske språket er spesifikt for subjektet. Det poetiske språket setter individet og mening i bevegelse, det vil si at subjektet alltid er i en prosess. Tidligere nevnte jeg at Kristeva i stor grad er opptatt av subjektet, det talende subjektet, og hvordan identiteten dannes. I tillegg er hun opptatt av det som gjør at selvidentiteten er truet, språkets begrensninger. Kristeva er interessert i både hvordan subjektet etableres gjennom språktilegnelsen og i hvordan subjektet blir "ødelagt"/"mister seg selv" i det psykotiske tapet av språket. Disse språklige begrensningene viser den skjøre balansen mellom det semiotiske og det symbolske, mellom følelser og språket (Oliver, 2002). Som nevnt over så kan vi miste oss selv om vi mister kategoriene som holder orden på omverdenen. "Selvet" er en kategori som er avhengig av andre kategorier.

Men selvet er også avhengige av kategoriene på en annen måte. Motsetningene fremstiller grensesnittene i vår selvforståelse. Jeg vet hvem jeg er, fordi jeg vet hvem jeg ikke er. Jeg oppfatter meg selv som "normal" fordi jeg vet at det finnes "unormale" som jeg ikke identifiserer meg med (Kristeva, 2008). Grensesnittet mellom meg og de andre gjør det klart for meg hva som er meg. Hva skjer da om grensesnittet er uklart, eller helt fraværende? Hvordan oppstår det klare skillet mellom meg og de andre?

Det poetiske språket (det semiotiske) etablerer sin egen prosess som en ubestemmelig bevegelse, mellom mening og meningsløshet, mellom språk og rytme, det er dette som gjør språket vårt eget. I artikkelen "Fra én identitet til en annen" (2003) skriver Kristeva at det er det poetiske språket som gjør oss oppmerksom på det ubestembare ved ethvert såkalt naturlig språk. Dette får betydelige konsekvenser for subjektet, som blir et subjekt i forandring, i prosess. Med dette introduserer Kristeva begrepet "heterogenitet", det heterogene subjektet. Hun mener at subjektet konstrueres i et skjæringspunkt, eller et brudd, i rytmen mellom det semiotiske og det symbolske, og bruddene skjer i en konstant vekselvirkende prosess. Her

ligger også hennes kritikk av det kapitalistiske samfunnet, et samfunn som ser på subjektet som statisk og som benekter denne dynamiske prosessen.

For Kristeva er det et viktig poeng at både identitet og subjekt er heterogene størrelser, de er ikke enhetlige og homogene. Det heterogene subjekt er et subjekt som aldri er selvidentisk og lukket om en fast kjerne, det er hele tiden i prosess. Hele tiden i utvikling. Her får Kristeva med seg innflytelsene fra både Hegel, Derrida og Lacan: et subjekt, aldri i stillstand, hele tiden i bevegelse, hele tiden ”på prøve” (on trial) (Furst & Nilsen, 1998). Når det gjelder begrepene ”subject in process” og ”subject on trial”, vises her til det franske begrepet ”*en procès*” som har to betydninger. Det franske ordet [*en procès*] kan bety både å være i en prosess, som i progresjon, utvikling, men det kan også bety å være i en rettergang, ”on trial”. For Kristeva er subjektet, ”ego`et” eller ”jeg”, betinget av en større, kroppslig og relasjonell prosess, subjektivitet. Kristeva skiller, innenfor den meningsdannende prosessen, mellom ”(...) ”the subject” as an ”ego” or ”I”, on the one hand, and “subjectivity” as a larger process she calls “le sujet-en-procès”, on the other” (Keltner, 2011, s. 22). Subjektivitet er subjektet i prosess.

Den språklige heterogene prosessen preges av det talende subjektet. Dette talende subjektet kan sees på som et heterogent skjørt subjekt, et subjekt som stadig gjenskapes og hele tiden bærer med seg et innslag av noe annet, ”othernes”, noe som er forskjellig fra seg selv, jf Lacan nevnt tidligere. Det finnes noe annet i subjektet, et fremmed element, det ubevisste og fortrenge. Ved også å se språket som en dynamisk betydningsproduserende prosess, søker Kristeva å fastholde heterogeniteten innefor språket selv, det som er noe annet i forhold til språket, et ikke språk. Det som ikke lar seg uttale, det som ikke har et språk (det ordløse), har innefor psykoanalysen ofte vært knyttet til førspråklige stadier av psykisk utvikling (Thomassen, 1991).

For Kristeva er samspillet mellom talende subjekter viktig (Moi, 1986), og det virksomme i språket er det relasjonelle forholdet mellom subjektet og språket. Ved en slik bevisst betydningsproduksjon, ned til den minste form, vil det være et subjekt til stede. Språk er en måte å formidle noe til andre mennesker på, formidle noe som har betydning for oss, noe som gir mening. ”Signification makes our life meaningful (...) (Oliver 2002 s. xv). Hva da, når vi er i et rom, en tid, øyeblikk som ikke gir mening for oss? Hvis noe er uforståelig i livet vårt, hva gjør vi og tenker vi da?

Kroppen og psyken

Som jeg nevnte i innledningen har jeg valgt å trekke inn tankene om skille mellom kropp og sjel av to grunner. For det første ligger det som grunn for min avhandling, Hos mennesker med spiseforstyrrelser er subjektiviteten ofte fraværende, både i kroppen og psyken. For det andre ser jeg at Kristeva taler for et helhetlig, talende subjekt, en helhetlig subjektivitet, uten skille mellom kropp og sinn.

Det semiotiske elementet gjør språket rikere og mer personlig, det gjør meg til meg, kropp og psyke. Dette språket er preget av alle mine erfaringer, opplevelser og relasjoner til andre mennesker. Man kan kanskje si at det semiotiske inneholder spor etter et levd liv, og disse sporene preger meg, språket mitt og kroppen min. I det semiotiske ligger følelser, drifter, rytmer og pulserende bevegelige energier. En mulig definisjon kan kanskje være at dette er det som gjør oss til mennesker? Uten det semiotiske hva er vi da?

Kristeva trekker linjer til morskroppen som den første assosieringen med rytme, sansing og kontakt (Kristeva, 1984, s. 27). Med henvisning til Freuds driftsteori (beskrevet tidligere), mener Kristeva at denne kan sees som en overgang fra det psykiske til det kroppslige. Driftene er av materiale, men de er ikke bare biologiske, i det de "both connect and differentiate the biological and and symbolic (...)" (Kristeva, 1984, s 168). Hun etablerer her en forbindelse mellom den levende kroppen og språket vårt.

Kristeva søker med dette å bringe den kommuniserende kroppen inn i lingvistikken, og tilbake i den humanistiske vitenskapen. I store deler av den vestlige tenkningen har filosofen satt et sterkt skille mellom kropp og psyken (jf "Cartesian dualism" nevnt tidligere), likeså mellom kulturen og naturen. Denne dualismen kommer også til uttrykk i begreper som aktiv og passiv, og feminin og maskulin. Kristevas teori tar opp relasjonen mellom språket og kroppslig erfaring ved å hevde at gjennom det semiotiske, som sansing og kontakt, rytme og toner, blir kroppens følelser og erfaring manifestert i språket. Hennes prosjekt om å få kroppen tilbake i språket vises flere senere bøker. Ikke bare i form av hennes teorier, men også i hennes beskrivelser av sin kliniske praksis. Siden boken "Histoires d'amour" ("Tales of Love") fra 1983 har hun inkludert notater fra møter med pasientene. I boken "Annerledeshet. Sårbarhetens språk og politikk" (Kristeva og Engebretsen, 2010) er temaet ikke bare sårbarhetens språk, men også de sårbare kroppene, med fokus på annerledeshet og funksjonshemninger.

Kristeva reflekterer også rundt dette temaet i boken "New Maladies of the Soul" fra 1995. Her trekker hun inn, som nevnt tidligere, følelsene som en del av det kroppslige, det semiotiske. Med henvisning til antikkens filosofer og leger viser Kristeva igjen til "the Cartesian dualism". "(...) they spoke of "maladies of the soul" that were comparable to the maladies of the body" (Kristeva, 1995, s. 3). Hun mener denne dualistiske tankegangen har vart til våre dager, til tross for ulike forsøk på å "reduce the psyche to soma".

As a structure of meaning, the psyche represents the bond between the speaking subject and the other, a bond that endows it with a therapeutic and moral value. Furthermore, by rendering us responsible to our bodies, the psyche shields us from biological fatalism and constitutes us as speaking entities (Kristeva, 1995, s. 3).

I tillegg stiller hun spørsmålet om psyken fortsatt eksisterer i det moderne samfunnet. Psyken er tom. Hun beskriver hvordan det moderne samfunnet har gått fra psyken ved å sette fokus på lettvinne medisinske løsninger (piller), tv-zapping og andre "forstyrrelser" i det moderne samfunnet. "(...) does the soul still exist? Med en psyke som ikke eksisterer har livene våre og våre ord ingen mening. Hun identifiserer et gap mellom pasientens ord og følelser, som også Skårderud nevnt tidligere gjør, i det han skriver "Den som har en spiseforstyrrelse har ofte "dårlig kontakt med seg selv. Hun vet lite om hvem hun er". Kristeva forsetter: "You are alive if and only if you have a psychic life". Og videre: "(...) where is the soul to be found? (...) how is the soul made? Psykoanalysen har, i følge Kristeva, ikke svare på disse spørsmålene, men det er den eneste disiplinen som leter etter dem. Det moderne mennesket har verken tid til eller rom for å skape sin psyke. "The modern man is losing his soul, but he does not know it, for the psychic apparatus is what registers representation and their meaningful values for the subject. Unfortunately, that darkroom needs repair" (Kristeva, 1995, s. 8).

Man kan se både Kirkengen og Skårderud i sammenheng med ordene til Kristeva, de påpeker alle et skille mellom kropp og psyken. Et subjekt som ikke er helt. Kristeva har, med sine teoretiske forståelseskart satt fokus nettopp på dannelsen av subjektivitet og den meningsproduserende prosessen til det hele mennesket. Et menneske som ikke er redusert til å være enten kropp eller psyke.

6. Oppsummerende refleksjon

I denne avhandlingen har jeg hatt mitt blikk rettet mot hvordan Julia Kristeva beskriver subjektiviteten, subjektets og språkets tilblivelse. Jeg har angitt hvordan Kristeva setter fokus på subjektet, et subjekt som er i stadig forandring og i en prosess. I tillegg har jeg vist hvordan hun, ved å ha en eklektisk teori inngang, har et utgangspunkt for å sette fokus på, slik hun ser det, de to kommunikasjonsformene som danner "the signifying process", det semiotiske og det symbolske. Og jeg har satt et lite lys på hvordan Kristeva også interesserer seg for det delte subjektet, eller for å si det på en annen måte, der hvor subjektet mister seg selv. Mitt mål med denne avhandlingen har vært å søke å forstå hva Julia Kristeva angir som subjektivitet og subjektets fødsel. Jeg har forsøkt å skape mening i hennes tekster.

I prosessen med å skrive denne avhandlingen har jeg truffet på det Kristeva og Lacan kaller en lang rekke av nye begreper, "Signifiers" som må forklares med nye ord. Det har vært og er fortsatt en kontinuerlig prosess. Følelsen av at prosessen innehar en uoverkommelighet i seg, har hatt sitt nærvær relativt ofte. Utforskningsprosessen medførte også at en rekke nye spørsmål ble stilt. Mitt utgangspunkt var begrepet selvfølelse og prosessen har underveis ført meg til en mer helhetlig forståelse omkring subjektet og subjektivitet. Disse forståelseskartene er ingen sannheter. De er bevegelige tanker. Her følger noen av disse tankene, slik de foreligger på det nåværende tidspunktet.

I følge Kristeva går språktilegnelsen og utvikling av selvet hånd i hånd, skrev jeg tidligere i avhandlingen. Slik jeg ser det summerer dette utsagnet Kristevas tanker omkring subjektets fødsel. For å forstå hva som ligger til grunn for og hvordan forstå dette utsagnet, må man se dette i sammenheng med det som ligger bakenfor det. For meg gir utsagnet en ide om at språket er viktig. Kanskje mer viktig enn jeg har tenkt tidligere. Eller sagt på en annen måte, språkets betydningsproduserende innhold blir viktig.

Etter min mening gjør Kristeva gjennom sin semanalyse det mulig å anføre at en teori om subjektet også er en teori om språk. I min avhandling har jeg gjort rede for hva som ligger til grunn for semanalysen. Jeg har her ingen intensjon om å gjengi denne her i sin helhet. Derimot kan jeg tillate meg å konstatere at det er gjennom hennes sammenslåing av, og under innflytelse av forståelseskart fra flere vitenskaplige retninger og fagområder, at hun sammenfatter sitt eget teoretiske utgangspunkt. Filosofiens tanker, semiologien, samt den psykoanalytiske tradisjonen, med vekt på Freud, Lacan og Klein gjorde det mulig for Kristeva

å utarbeide egne refleksjoner og begreper. Der Freud ser underbevisstheten som uten språk og utenfor vår bevissthet, der Lacan setter fokus på nettopp språket og språktilegnelsesøyeblikket og utelater følelser, den tidlige ”mor-barn” relasjonen og kroppen, der de strukturalistiske lingvistene ser subjektet som stillestående og ”noe dødt”, ser Kristeva individet som både kropp og følelser, psyke og språk, en sammenhengende enhet, et helt ”selv”. I dette ligger Kristevas styrke og innovasjon. Hun ser ikke subjektet som stykkevis og delt, og kan således ikke skille forståelseskartene fra hverandre. Ved å sette et slikt fokus på det helhetlige subjektet tar Kristeva til ordet for et langt steg bort fra den vestlige tankegangen som har preget vår tenkemåte siden antikkens dager.

Kristeva setter også fokus på det hun beskriver som ”the signifying process”, en prosess som innehar både det semiotiske og det symbolske elementet i språket. Disse to elementene påvirker hverandre i en vekselvirkende prosess, en prosess som Kristeva mener er det som fører til at subjektet også er i en prosess. Subjektet er hele tiden i utvikling, aldri står det stille om en fast kjerne. Kristeva setter med det semiotiske og det symbolske fokus på det som gir mening for oss i vår tilværelse, språket. For Lacan, blir subjektet konstituert i det øyeblikket barnet trer inn i språket, i speilfasen. I denne fasen skjer også inntredelsen i samfunnet. For Kristeva derimot, trer språket inn i barnet før speilfasen, via det semiotiske språket. Men hun følger Lacan i at det symbolske elementet er med på å konstituere subjektet i speilfasen. I følge Kristeva er det ikke det symbolske språket i seg selv som gir mening, men det semiotiske, der hvor følelsene, driftene og det sanselige språket ligger. Språket er det som skaper mening, og det viktigste i språket er det semiotiske.

For meg gir dette noen svar på mine spørsmål jeg har stilt uveis i prosessen. Jeg kan forstå at en person kan ha følelsen av å ha ”mistet” seg selv. Uten følelsene, som er det som gir mening i følge Kristeva, blir meningen borte. Tidligere har jeg beskrevet litt om mine møter og dialoger med kvinner som har en spiseforstyrrelse. Kvinnenes fortellinger beskriver hvordan de opplever ikke å være i besittelse av et språk for følelser og erfaringer. For meg viser dette et skille mellom ord og følelser, som også Kristeva henviser til i boken ”New Maladies of the Soul” (1995). Det kan kanskje tyde på at det semiotiske elementet hos noen er borte eller føles fraværende. Årsakene til dette begir jeg meg ikke inn på i denne avhandlingen. Derimot konstaterer jeg at ved fravær av følelser, kan det være vanskelig å skape mening. Det blir kanskje en slags tomhet. Man føles seg ordløs. Uten ord kan det problematisk å kommunisere med andre. Mennesker med spiseforstyrrelser har ofte besværligheter med akkurat dette. Kanskje det handler om å være ordløs i visse situasjoner? Om en mangler ord, hvordan kan en

da formidle det ordløse? Om en skal tillate seg å tenke noen kritiske tanker rundt teorien om at subjektet konstitueres gjennom språket, spør jeg følgende: dersom en person ikke har et språk, hva er han da? Kan det i dette ligge at det å miste språket er å miste seg selv?

Subjektets fødsel handler for Kristeva ikke bare om språk. Språktilegnelsesøyeblikket er i tillegg til å være en innvielsesprosess i samfunnet, en atskillellesprosess fra den opprinnelige ”mor-barn” symbiosen. Kristeva trekker også inn separasjonen fra morskroppen som en del av subjektets tilblivelse. Ved å sette fokus på begrepet ”abjeksjon”, beskriver Kristeva prosessen som barnet må gjennom for å separere seg selv fra moren, for å bli et eget selvstendig individ. Slik jeg forstår Kristeva handler dette både om en fysisk abjeksjon, via fødselen, og en psykisk abjeksjon som skjer gradvis. Kristeva mener, i motsetning til Lacan, at barnet begynner ”å differensiere” seg selv fra andre (moren) før speilstadiet, som også Stern finner. Stern viser til ”a sense of self” som han mener er til stede i barnet fra fødselen. Begrepet abjeksjon er et spennende begrep. Begrepet inneholder mye smerte og vanskelige følelser, jf Kristevas beskrivelser sitert i kapittel 5. For meg ligger det muligheter i et slikt begrep. Abjeksjonen gir rom for subjektet, fordi subjektet fødes, i frastøtingen av den andre.

Med henvisning til kvinnene i IKS og min dialog med disse, ser jeg at det i deres beskrivelser og fortellingene om sine reiser for å bli friske av spiseforstyrrelsene, ligger mye smerte og vanskelige, uutholdelige følelser. Mange beskriver behandlingsprosessen som ”noe av det vanskeligste jeg har vært med på”. For så å beskrive den gode opplevelsen med å ”komme ut som seg selv” når behandlingsprosessen er over. Kan hende denne prosessen kan sammenlignes noe med det Kristeva beskriver om abjeksjonen?

Som fortellingene fra kvinnene nevnt over beskriver, ser de seg selv også som å leve fra halsen og opp. Kroppen og følelsene, oppleves som noe som ikke er, til tross for at de beveger seg i samfunnet. Skårderud henviser her til den objektgjorte kroppen som tilhører blikket utenfor, en kropp som ikke er den personlige kroppen. Her er vi ved det jeg mener er et av Kristevas viktigste bidrag til nåtiden. Hun søker å utvise skille mellom kropp og psyke. I beskrivelsene av abjeksjonen nevnt over, skriver Kristeva om begrepet grenser. Det er grensene som skiller meg fra de andre. "I am at the border of my condition as a living being. My body extricates itself, as being alive, from that border" (Kristeva, 1982, s. 4) Kroppen i seg selv innehar en fysisk grense og subjektet og subjektiviteten kan sees som den psykiske grensen. I dannelsen av selvet ligger det muligheter for at begge grensene kan overskrides.

Mange av kvinnene jeg har nevnt tidligere har også historier som beretter om overskridelser av deres fysiske og psykiske grenser. Barnsdomsforgiftninger, i følge Kirkengen.

I dette kapittelet har jeg redegjort for det jeg mener er Kristevas viktigste bidrag til å forstå subjektivitetens fødsel. Kristeva fokuserer på viktigheten av språket, det semiotiske, altså på følelsene. Uten følelser til stede hva blir vi da? Hun har også satt fokus på det unaturlige skille mellom kroppen og psyken. Hun viser også at det er håp for subjektet, i og med at subjektet stadig er i en prosess, i utvikling. I dette ligger alle muligheter for utviklingen av en god selvfølelse.

En innovativ tenker?

Kristeva blir av mange sett på som en innflytelsesrik, innovativ og kontroversiell tenker som følger sine egne veier. Andre er mer kritiske. Det finnes også noen kritiske røster hvorpå det har blitt uttalt til dels store negative ord om henne og hennes arbeid. Kanskje har Kristeva en arbeidsform og produkter man enten liker eller ikke liker?

Engebretsen, Johnsen og Markussen skriver i introduksjonen i boken ”Brev til presidenten. Om mennesker med funksjonshemninger” (2008) at Kristeva til tider har en utilgjengelig og gåtefull skrivestil (Kristeva, 2008). Der kan jeg være enig. Skrivestilen hennes er ofte vrien å forstå, og hun bruker til tider et vanskelig språk. Setningene er ofte lange og kronglete skrevet. Hun bryter også ofte med etablerte vitenskaplige genrekriterier og angir ikke alltid sine referanser tydelig. I tillegg bygger undersøkelsene hennes ikke alltid på eksplisitt redegjorte forutsetninger. Deler av kritikken kan jeg til dels dele deler av. Kristeva henviser ofte til andre teoretikere uten å si hva disse mener eller står for. Eksempler her er hennes tidvis henvisninger til Freud og Lacan, hvor hun flere steder forutsetter at leseren kan og forstår arbeidet og teoriene til disse. Det samme kan sies om hennes henvisninger til Saussure, Klein og andre. Her følger hun kanskje noe av skrivestilen til Lacan, som ble kritisert for det samme.

Videre skriver Engebretsen, Johnsen og Markussen at Kristeva og flere av hennes samtidige ”maler bilder med grove penselstrøk”, og således anklages for å generalisere og for ikke alltid å synliggjøre empirien som ligger til grunn for slutningene. Men, fortsetter de, Kristeva er også en forsker med en dristighet og en originalitet utenom det vanlige. Som Roland Barthes (se s. 37) skriver de: ”Hun rokker ved etablerte forestillinger, reiser nye spørsmål og innfører begreper som åpner for helt nye anskuelser” (Kristeva, 2008, s. 40).

Da Kristeva ble tildelt Holdbergprisen her i Norge i 2004, kom det til dels sterke reaksjoner fra ulikt hold. I artikkelen "Julia Kristeva – science or charlatanry?" (2005) skriver professor Karol Janicki om disse motstridene reaksjonene og at det mer eller mindre kommer ned til spørsmålet om hva vitenskap egentlig er. Han skriver videre at mange personer finner Kristevas skivestil og tekster "totally incomprehensible, stilted or nonsensical". Andre igjen finner hennes arbeid både forståelig og meget verdifullt. Og, skriver han, "If some colleagues claim that they understand and profit immensely from Kristeva`s writings, we have no tools to show them that they do not" (Janicki, 2005). Jeg skal her ikke ta stilling til dette spørsmålet og nøyer meg med å henvise noe av kritikken. Både Jon Elster, professor i statsvitenskap, og Sjur Didrik Flåm, professor i økonomi, kom med sterk kritikk av tildelingen av Holberg prisen til Kristeva. Elster viser blant annet til Kristeva og hennes arbeid som "(...) bare tull" og Flåm mener blant annet at Kristeva er en posør som ikke fortjener å få en vitenskapelig pris (Elster, 2006; Flåm, 2004). Det manglet ikke på motsvar til disse artiklene. Både Vigdis Songe-Møller, professor i filosofi, og Birgitte Huitfeldt Midttun, cand.philol i litteraturvitenskap, kom med sterk kritikk av Flåm (Songe-Møller, 2004; Midttun, 2004). Jan Fridthjof Bernt, jussprofessor og styreleder for Holbergprisen, avviser kritikken fra Elster og sier:

Kritikken hans baserer seg på noe han har lest hos andre, en enkeltstående artikkel, eller antall treff på internettsøk. Noe mer gidder han ikke lese før han avfyrer sitt verbale festfyrverkeri. Dette er knapt nok egnet som eksempler på den akademiske standard han etterspør, og ganske umulig som utgangspunkt for en reflekterende meningsutveksling (Knudsen, 2009).

Eva Røyrane, journalist i "Bergensk Tidene", oppsummerer debatten på følgende måte:

Tildelingen av Holbergs internasjonale minnepris til Julia Kristeva tydeliggjør en pågående akademisk debatt om hva som er vitenskap. De som mener at vitenskapelige prestasjoner skal kunne telles og måles, kritiserer tildelingen (...). Kristevas kulturforskning kan ikke dokumenteres ved laboratorieforsøk og empiriske undersøkelser, slik Flåm synes å kreve. Den delen av det akademiske miljøet som står bak pristildelingen, mener det er nødvendig å ta i bruk også andre forskningsmetoder enn de klassiske fra naturvitenskapen hvis vi vil forstå menneskelig samliv og kultur. Det er forskerne av harddata mot forskerne av mykdata (Røyrane, 2004).

Som nevnt tidligere har Kristeva i sitt arbeid lent seg på en rekke vitenskapelige retninger og utarbeider sine egne teorier ut fra disse. Tidlig i forfatterskapet var hun opptatt av språk, lingvistikk og det som skaper mening, "the signifying process". Etter hvert satte hun også

fokus på psykoanalysen. Selv skriver hun: "(...) considering the complexity of the signifying process, no belief in an all-powerful theory is tenable" (Kristeva, 1980 s. ix). Hun forsvarer altså ikke en teori foran en annen, selv ikke sin egen.

Kristeva blir av mange sett på som en kontroversiell tenker som følger sine egne veier. Det finnes også mange kritiske røster, mens andre hyller hennes innovative og innflytelsesrike tankekart. Kristevas arbeid og teorier er ikke ment til å arkiveres. De skal brukes og diskuteres, og skape dialog. Det er kanskje her Kristeva har sin styrke. Det reises nye spørsmål hele tiden, noe som viser at også Kristevas teorier er i en prosess. De skrevne ordene er ikke endelige eller ubevegelige, men utlevert til mottakeren og de kan bøyes i flertall. Som subjektet, som kroppen.

Referanser

- Alvesson, M., & Sköldberg, K. (2008). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. (2. utgave. utg.). Lund: Studentlitteratur.
- Aspaas, Ø. (2005, Februar 18). <http://munin.uit.no/>. Hentet April 7, 2012 fra <http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/2296/article.pdf?sequence=1>
- Birksted-Breen, D., Flanders, S., & Gibeault, A. (Red.). (2010). *Reading French Psychoanalysis*. East Sussex: Routledge.
- Bruflot, M. K., & Strømhaug, A. V. (2011). *Masteroppgave i spesialpedagogikk ved Høgskolen i Lillehammer: Språkets kategoriserende makt. En drøftning av fordeling av definisjonsmakt ved hjelp av Foucault, Derrida, Kristeva og Levinas*. Lillehammer: Høgskolen i Lillehammer.
- Caldwell, L., Joyce, A., & Caldwell, L. (2011). *Reading Winnicott*. London: Routledge.
- Cappelen Damm, A. (2011). *Erik H. Erikson*. Hentet 10 27, 2012 fra <http://psykologi.cappelendamm.no/c799778/artikkel/vis.html?tid=803357>
- Elliott, A. (1999). *Social Theory & Psychoanalysis in Transition - Self and Society from Freud to Kristeva* (2. utg.). London: Free Association Books.
- Elster, J. (2006, November 02). *Mye høflighet, lite kvalitet*. Hentet Oktober 20, 2012 fra Aftenposten: http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/Mye-hoflighet_-lite-kvalitet-6433659.html
- Flåm, S. D. (2004, Desember 04). *Høgt prisa skodde*. Hentet Oktober 20, 2012 fra Bergens Tidene: <http://www.bt.no/meninger/Hogt-prisa-skodde-2475151.html>
- Furst, E. L., & Nilsen, Ø. (Red.). (1998). *Modernitet - refleksjoner og idébrytninger*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Grønsdal, E. G. (2008). *Sinnetshelse.no*. Hentet fra http://www.sinnetshelse.no/artikler/krenkede_barn.html
- Helgesen, L. A. (2009). *Carl R. Rogers*. Hentet Oktober 27, 2012 fra Høyskoleforlaget: http://hfdigital.no/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=68
- Homer, S. (2005). *Jacques Lacan*. Oxon: Routledge.
- Janicki, K. (2005). Julia Kristeva – science or charlatanry. I K. McCafferty, T. Bull, & K. Killie (Red.), *Contexts - historical, social, linguistic : studies in celebration of Toril Swan*. Bern: Peter Lang.
- Keltner, S. K. (2011). *Kristeva*. Cambridge: Polity Press.
- Kirkengen, A. L. (2008). Krenkede barn kan bli syke voksne... (E. G. Grønsdal, Intervjuer) *Sinnetshelse.no*. Hentet fra http://www.sinnetshelse.no/artikler/krenkede_barn.html

- Kirkengen, A. L. (2012, 09 26). *Barndomsforgiftning etterlater dype spor*. Hentet 09 26, 2012 fra www.erfaringskompetanse.no:
<http://www.erfaringskompetanse.no/nyheter/barndomsforgiftning-etterlater-dype-spor>
- Knudsen, A. H. (2009, Januar 28). *Holbergprisen*. Hentet Oktober 20, 2012 fra Forskerforum:
<http://www.forskerforum.no/wip4/holbergprisen/d.epl?id=1066662>
- Kristeva, J. (1980). *Desire in Language. A Semiotic Approach to Literature and Art*. (L. S. Roudiez, Overs.) New York: Columbia University Press.
- Kristeva, J. (1982). *The Powers of Horror*. (L. S. Roudiez, Overs.) New York: Columbia University Press.
- Kristeva, J. (1984). *Revolution in Poetic Language*. (L. S. Roudiez, Trans.) New York: Columbia University Press.
- Kristeva, J. (1987). *Tales of Love*. (L. S. Roudiez, Overs.) New York: Columbia University Press.
- Kristeva, J. (1995). *New Maladies of the Soul*. (R. Guberman, Overs.) New York: Columbia University Press.
- Kristeva, J. (2002). *Revolt, she said*. Los Angeles: Semiotext (e) Foreign Agents Series .
- Kristeva, J. (2003). Fra en identitet til en annen. I A. Kittang, A. Linneberg, A. Melberg, & H. H. Skei (Red.), *Moderne litteraturteori - En antologi*. (T. Moi, & A. Bjørkly, Overs.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Kristeva, J. (2004). *Thinking about Liberty in Dark Times. Holberg Prize Laureate 2004*. Hentet 02 15, 2012 fra <http://www.holbergprisen.no>:
http://www.holbergprisen.no/images/materiell/2004_kristeva_english.pdf#page=11
- Kristeva, J. (2008). *Brev til presidenten*. (A. Øye, Overs.) Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Kristeva, J., & Engebretsen, E. (. (2010). *Annerledeshet. Sårbarhetens språk og politikk*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kristeva, J., & Engebretsen, E. (Red.). (2010). *Annerledeshet*. Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag.
- Kritzman, L. D. (Red.). (2006). *The Columbia History of Twentieth-Century French Thought*. New York: Columbia University Press.
- Læg Reid, S., & Skorgen, T. (2006). *Hermeneutikk. En innføring*. Oslo: Spartacus Forlag AS.
- McAfee, N. (2004). *Julia Kristeva*. Oxon: Routledge.
- Mead, G. H. (1967). *Mind, Self & Society* (Paperback. utg.). Chicago: The University of Chicago Press.
- Midttun, B. H. (2004, Desember 10). *Sur selvavsløring fra professor Flåm*. Hentet Oktober 20, 2012 fra Bergens Tidene: <http://www.bt.no/meninger/Sur-selvavsløring-fra-professor-Flaam-2475771.html>
- Midttun, B. H. (2008). *Kvinnereisen - Møter med feminismens tenkere*. Oslo: Humanist Forlag.

- Moi, T. (1986). *The Kristeva Reader* (1996. utg.). Oxford: Blackwell Publishing.
- Mortensen, E., Egeland, C., Gressgård, R., Holst, C., Jegerstedt, K., Rosland, S., & Sampson, K. (Red.). (2008). *Kjønnsteori*. Oslo: Gyldendal Akademisk Forlag.
- Nordtug, B. (2008). *Spiseforstyrret subjektivitet i det refleksivt moderne*. Trondheim: NTNU.
- Oliver, K. (2002). *The Portable Kristeva* (Updatet edition. utg.). New York: Columbia University Press.
- Robbins, R. (2005). *Subjectivity*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Rogers, C. R. (1980). *A Way of Being*. New York: Mariner Books.
- Rogers, C. R. (1995). *On Becoming a Person*. New York: Houghton Mifflin Company.
- Røyane, E. (2004, Desember 2004). *Synes Flåm er utrolig nærsynt*. Hentet Oktober 20, 2012 fra Bergensk Tidene: <http://www.bt.no/bergenpuls/Synes-Flam-er-utrolig-narsynt-2475227.html>
- Skre, I. B. (2012, 3 12). *Donald W. Winnicott*. Hentet 11 5, 2012 fra Store norske leksikon: http://snl.no/Donald_W._Winnicott
- Skårderud, F. (2000). *Sterk Svak. Håndboken om spiseforstyrrelser*. Oslo: Aschehoug & Co.
- Songe-Møller, V. (2004, Desember 06). *Tøv om Julia Kristeva og Holbergprisen*. Hentet Oktober 20, 2012 fra <http://www.bt.no/meninger/Tov-om-Julia-Kristeva-og-Holbergprisen-2475282.html>
- Stern, D. N. (2000). *The Interpersonal World of the Infant. A View From Psychoanalysis And Developmental Psychology*. New York: Basic Books.
- Terzieva-Artemis, R. (2009). *Stories of the Unconscious: Sub-Versions in Freud, Lacan and Kristeva*. Frankfurt am Main: Lang.
- The Melanie Klein Trust. (2012). *Melanie Klein*. Hentet 09 17, 2012 fra <http://www.melanie-klein-trust.org.uk/home>
- Thomassen, M. (1991). *Hovedoppgave ved Psykologisk institutt: Når språket revner - Erfaringer av det ordløse i lys av noen begreper hos Julia Kristeva*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Thurschwell, P. (2009). *Sigmund Freud* (2. utgave. utg.). Oxon: Routledge.
- UiO. (2007, 7 11). *Digital kunnskapsbase ved Det humanistiske fakultet, UiO*. Hentet 11 30, 2012 fra Adriane for Idéhistorie: <http://www.intermedia.uio.no/ariadne/idehistorie/idehistoriske-epoker/1600-tallet/descartes/descartes-tenkning>
- Vaage, S. (. (1998). *Å ta andres perspektiv. Grunnlag for sosialisering og identitet. George Herbert Mead i utvalg*. Oslo: Abstrøkt forlag.
- Witt-Brattström, J. (1995). *Stabat mater : och andra texter i urval*. Stockholm: Natur och Kultur.